

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Sabina Kernerová

Výchovné problémy dětí způsobené rozchodem rodičů a role OSPOD při jejich řešení

Educational problems of children caused by a separation
of their parents and a role of The Department of Social and Legal
Protection of Children in solving of this situation

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce Mgr. Karolíně Pávkové, Ph.D. a svému otci PhDr. Jiřímu Seidlicovi za neocenitelnou pomoc, odborné vedení, cenné rady a připomínky při zpracování diplomové práce.

.....
Sabina Kernerová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, řádně jsem citovala všechny použité prameny i literaturu a práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, červen 2013

.....
Sabina Kernerová

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou výchovy dětí po rozchodu rodičů. Je zaměřena na skutečnost, jak rodiče zvládají výchovu nezletilých dětí i po tak náročné životní situaci, kterou si všichni členové rodiny prošli.

Teoretická část je rozdělena do pěti hlavních kapitol. Tato část práce se zaměřuje na téma rodiny, výchovy a problémů vzniklých v rodině v souvislosti s rozpadem rodiny.

Praktická část diplomové práce se zabývá samotným výzkumem, kde jako hlavní výzkumná metoda byl vybrán rozhovor a analýza dokumentů. Byl proveden pohovor s rodiči i s nezletilými dětmi. Rozhovor byl zaměřen na zvládání situace v rodině po rozchodu rodičů, možné dopady rozchodu rodičů na další vývoj nezletilých dětí, případné výchovné problémy dítěte ve škole či doma. Následně bylo provedeno vyhodnocení výše uvedených materiálů.

Abstract

This thesis deals with the education of children after a separation of their parents. It focuses on the fact how the parents handle education of children even after such a difficult situation that all the family members have passed.

The theoretical part is divided into five main chapters. This part focuses on family, education and family problems arising in connection with the disintegration of the family.

The practical part of the thesis deals with the research itself. Interview and document analysis were chosen as the main research methods. Interview was conducted with parents with underage children. The interview was focused on coping of the situation in the family after the parents' separation, how separation of parents can impact the further development of minor children, child behavioral problems at school or at home. Subsequently, an evaluation of the above materials was made.

Klíčová slova

rodina, děti, výchova, rozchod rodičů, psychický vývoj, výchovné problémy, OSPOD

Keywords

family, children, education, a separation of parents, mental development, educational problems, the Department of Social and Legal Protection of Children

Seznam zkratk

EU	Evropská unie
OSP	oddělení sociální prevence
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
RE	Rada Evropy
Spis Om	spisová dokumentace OSPOD
SPO	sociálně-právní ochrana
SPOD	sociálně-právní ochrana dětí
SVP	středisko výchovné péče

Obsah

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Rodina	11
1.1 Rodina a její význam	12
1.2. Rodinný systém.....	13
1.3 Rodina jako výchovný element	14
1.4 Rodina jako místo citových vztahů	17
2 Rodinné prostředí a jeho význam pro psychický vývoj dítěte	19
2.1 Rozpad rodiny	20
2.2 Možné dopady rozvodu (rozchodu) rodičů na dítě	22
2.2.1 Předškolní věk.....	22
2.2.2 Mladší školní věk	23
2.2.3 Starší školní věk	24
2.2.4 Dospívání	24
3 Výchovné problémy dětí v souvislosti s rozpadem rodiny	26
3.1 Reakce dítěte na spory mezi rodiči a na rozchod rodičů	26
3.2 Poruchy chování	28
3.2.1 Lhaní	29
3.2.2 Záškoláctví, úteky a toulání	29
3.2.3 Krádeže	30
3.2.4 Agresivní poruchy chování	30
3.2.5 Závislostní poruchy chování	31
4 Kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů rodičů	33
4.1 Osobnost rodiče.....	33
4.2 Vztah rodiče k dítěti	34
4.3 Charakter, morálka a struktura mravních norem rodičů	36
4.4 Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem.....	36
4.5 Vztah dítěte k rodiči	37
4.6 Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity	39

4.7 Úroveň vzdělání a inteligence rodiče.....	39
4.8 Šíře rodinného zázemí.....	40
4.9 Kontinuita prostředí dítěte.....	40
4.10 Socioekonomický status.....	41
5 Orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	42
5.1 Case management v sociálně-právní ochraně dětí	43
5.2 Rodina a její postavení v systému sociálně-právní ochrany dětí	44
5.3 Intervence v rodině.....	45
5.4 Role OSPOD při řešení výchovných problémů dětí	46
EMPIRICKÁ ČÁST	50
1 Formulace dílčích cílů výzkumu	50
1.1 Dílčí cíle výzkumu	51
2 Informační zdroje.....	52
3 Výzkumné metody.....	53
3.1 Analýza dokumentů	53
3.1 Rozhovor	54
4 Metody vyhodnocování a interpretace.....	65
5 Vyhodnocení zjištěných poznatků dle dílčích cílů výzkumu	72
5.1 Vyhodnocení dílčího cíle C1.....	72
5.2 Vyhodnocení dílčího cíle C2.....	73
5.3 Vyhodnocení dílčího cíle C3.....	74
ZÁVĚR	75
Seznam literatury.....	77
Seznam obrázků a tabulek.....	79
Seznam příloh.....	80

ÚVOD

Rodina – běžně užívané slovo, ale pro lidi, kteří z nějakého důvodu o rodinu přišli, nabývá zvláštní důležitosti. Každý z nás touží po rodině, ve které najde lásku, bezpečí, životní jistotu. Každý z nás chce někam patřit, ať už jsme dospělí, nebo děti. Rodina by měla především pro dítě znamenat základní životní jistotu.

Jedním z důvodů, kdy přicházíme o rodinu, bývá rozchod nebo rozvod rodičů. Rozchodem rodičů dochází ve světě dětí (i dospělých) k zásadní změně. Děti mají dost svých starostí i bez neustálých dohadů rodičů. Přemýšlí nad otázkami, na které si nedokážou odpovědět: Kde budeme bydlet? Táta je pryč, neodejde i máma? U koho budu v bezpečí? Budeme se vídat s dědou a babičkou? Kdo se o mě bude starat, když mi nebude dobře? Kdo mě bude vozit na kroužky? Kdy uvidím tátu (mámu)?

Pocity dětí po rozchodu rodičů se mohou od pocitů dospělých velmi lišit. Pro dospělé znamená rozvod konec manželství, rozchod konec vztahu, děti mají pocit, že se jim rozpadá celá rodina. Rozpad rodiny je provázen zpravidla zvýšenou emoční labilitou, sebeprosazováním, stresovými situacemi a vypjatými konflikty mezi matkou a otcem. Vyhraněné krizové situaci bývá dítě přítomno. Větší děti obvykle prožívají pocit viny za rozvod. Dítě se ocitá v situaci konfliktu loajalit vůči nejdůležitějším osobám svého života. Potřebuje a chce mít u sebe oba rodiče. Celá situace je o to vyhraněnější, jedná-li se o dramatický dlouhodobý a stupňující se konflikt vrcholící rozvodem (rozchodem) a dítě je využíváno jako nástroj pomsty jednoho rodiče proti druhému. Dítě může mít i roli prostředníka, kdy rodiče spolu nekomunikují, posílají si zprávy přes dítě. Dítě se také může stát náhradním partnerem, rodič, se kterým žije, mu svěřuje všechny své stesky a konzultuje s ním všechna vážnější rozhodnutí. Dítě může být i zanedbáváno, protože rodiče jsou natolik pohlceni svými problémy, případně vyřizováním vzájemných „úctů“, že se o ně přestávají zajímat. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi náročnou situaci, kdy rodiče nejsou schopni před dětmi ovládat své emoce, bývají děti zataženy do jejich vzájemných sporů, což se následně může odrazit v jejich dalším vývoji, ve škole, ve vztazích k okolí. Děti nerespektují rodiče ani učitele, jsou nepozorné, nepřipravují se na výuku, neplní domácí úkoly. Mnohdy vše vyústí až v to, že nechodí do školy a jdou radši za svými kamarády do nějaké party, kde se cítí dobře, kde jsou uznávány. Zpravidla dochází ke zhoršení prospěchu i ke zhoršené známce z chování. Nezřídka se stává i to, že dítě se ve škole zhorší jen proto, aby na sebe upoutalo pozornost, rodiče se na něj zaměřili a přestali se hádat. Pokud ke zklidnění rodinné situace po „vzpouře“ dítěte dojde, bývá to jen na přechodnou dobu.

Není pochyb o tom, že zranitelnější - emočně labilnější, zdravotně i fyzicky méně zdatné děti, u kterých se přidává vliv nepříznivých okolností doprovázející rozchod rodičů, jsou skupinou s vyšším rizikem dlouhodobých následků. Nejhorší bezprostřední následky má rozchod rodičů u dětí, které byly jedním rodičem aktivně popouzeny proti druhému, a u dětí, které byly očitými svědky agresivity jednoho rodiče zaměřenému proti druhému rodiči. Škody způsobené rozchodem rodičů, ať už bezproblémovým nebo vysoce konfliktním, mohou být nezvratné a mohou v budoucnu ovlivnit celý život dítěte, ale i život jejich potomků. Pro tyto děti obou pohlaví obecně platí, že ve srovnání s dětmi vyrůstajícími v rodinách s oběma rodiči mají v průměru více poruch chování, více příznaků snížené frustrační tolerance a psychického stresu, horší výsledky ve škole, nižší sebevědomí a víc obtíží ve společenském přizpůsobení a uplatnění. Rodiče si, při řešení svých vlastních problémů neuvědomují, jak snadné je dítěti ublížit.

Cílem mé práce je zjistit k jakým výchovným problémům může docházet po rozchodu rodičů a jaká je role OSPOD při jejich řešení. Ve své práci si kladu otázky: Je nutné, aby děti procházely těmito traumatizujícími zážitky? Je nutné, aby děti celoživotně podvědomě trpěly tím, že jejich rodiče nejsou po rozchodu spolu schopni bez problémů komunikovat? Dokážou se rodiče po rozchodu dohodnout na jednotné výchově svých vlastních dětí? Kde se stala chyba? Již v osobnostním profilu rodičů, s ním souvisejícím řešením krizového stavu rodiny a následné volby výchovného stylu u nezletilých dětí? Je pravděpodobné, že již v negativním výchovném stylu, který v minulosti ovlivňoval osobnostní vlastnosti rodiče?

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

„Rodina je zajisté nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách, kdy se člověk ještě moc málo podobal tomu, jak se známe dnes. A vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu (k tomu ostatně není třeba rodiny), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat učit, vzdělávat, připravovat pro život.“ (Matějček, 1994, s. 15)

Rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí. (Hartl, Hartlová, 2010, s. 504) Je základní „stavební“ jednotkou společnosti. Je prvním modelem společnosti, se kterým se dítě setkává. V naší společnosti má rodina plnit tyto čtyři základní funkce: 1) biologicko – reprodukční, 2) socializačně – výchovnou, 3) emocionální a 4) ekonomicko - zabezpečovací. Tyto funkce jsou vždy v rodině vázány nejen odstupňováním priorit u té, které funkce, ta samozřejmě souvisí nejen s osobností matky a otce, ale také se společenským statutem rodiny (jiné priority mají sociálně slabší, jiné ekonomicky vysoce příjmové).

Pojetí rodiny jsou mnohá, záleží na tom, z jakého hlediska na rodinu nahlížíme. Právním pojetím rozumíme, že rodinou je takové společenství, které je založeno na právních vztazích vycházejících ze zákona a rodině (manželství, právně určené rodičovství). V souvislosti s právním pojetím bych uvedla příklad z praxe, kdy dodržení zákona zpočátku v zájmu dítěte nebylo. Na OSPOD se dostavil muž s desetiletou holčičkou a sdělil, že její matka zemřela, on byl pouze manželem matky a ne biologickým otcem holčičky. Považoval ji za vlastní dceru, neboť holčičku vychovával od jejích dvou let. Biologický otec, kterého měla „dcera“ uvedeného v rodném listě, o ni nikdy neprojevil zájem, nikdy se s ní nesetkal. Holčička sama vyslovila přání zůstat se svým „tátou“, se kterým žila doposud. V tomto případě se má dítěte, dle zákona, automaticky ujmout druhý – biologický rodič. Po opakovaných jednáních na OSPOD se všichni zúčastnění dohodli, že holčička zůstane ve výchově „táty“, se kterým doposud žila. Po právní stránce byla situace vyřešena tak, že byla rozhodnutím soudu svěřena do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, čímž bylo respektováno přání dítěte i dodržení zákona. Bylo naplněno nejen právní pojetí, ale i sociologické, kdy je za rodinu považována domácnost, tzn. společenství osob, které sdílí společný prostor a společně naplňují své potřeby, a zároveň také pojetí psychologické, kdy si každý jednotlivec určuje a definuje sám, co považuje za rodinu a které osoby považuje za sobě blízké. (Pemová, Ptáček, 2012, s. 134)

Za podstatné považuji poznamenat, že dítě chápe rodinu právě z pojetí psychologického, jako citové i ochranné vazby na matku a otce. Pro dítě však není zásadní, jestli se jedná o otce biologického či ne. Tedy poslední pojetí rodiny a to biologické, ve výše uvedeném případě naplněno nebylo, neboť dle něj jsou rodina ty osoby, které k sobě vážou biologické vazby (genetické příbuzenství). Při řešení této kauzy mohlo dojít k fatální chybě, pokud by bylo biologické pojetí rodiny upřednostněno.

1.1 Rodina a její význam

V této kapitole nastiňuji smysl a význam rodiny pro péči, výchovu a vzdělávání dětí. Zdůrazňuji stabilitu, hodnotový systém, vzdělanostní úroveň a zejména citovou motivaci k plnění rodičovských rolí.

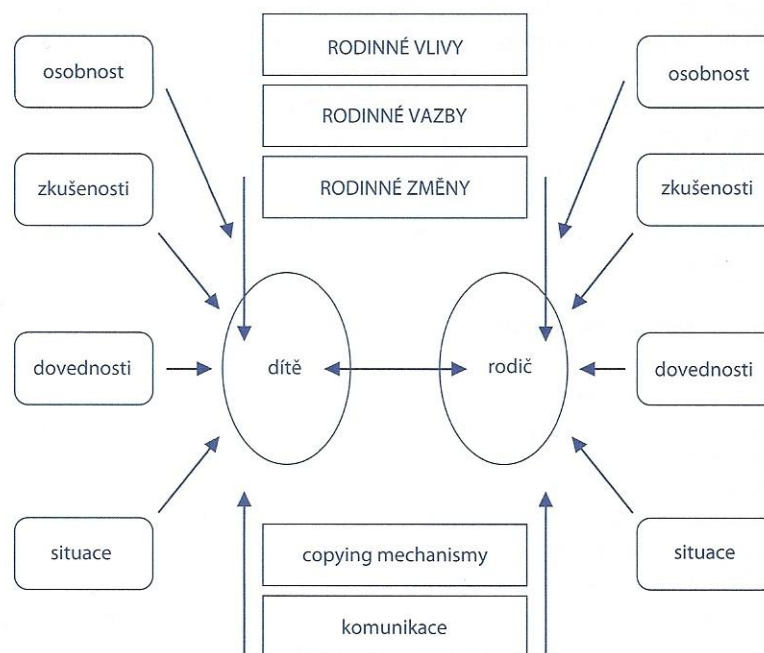
Současná rodina prošla mnoha změnami, ale potřeba chránit dítě, starat se o ně, vychovávat je a vzdělávat zůstává nadále životní potřebou. Rodina je primární skupina, do které se jedinec narodí a podle rodinného vlivu se utváří a vyvíjí. Velice důležitým prvkem pro vývoj dítěte po duševní a charakterové stránce ve zdravou osobnost je vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, vřelém a přijímajícím. Dítě potřebuje cítit, že je přijímáno a milováno. Rodina je místem uspokojování citových potřeb, místem přerozdělování ekonomických hodnot, místem konzumu a rekreace. V citovém vztahu s dětmi je uspokojována i jejich potřeba životní jistoty. Děti lásku přijímají, ale také ji opětují. Rodinné vazby jsou v jistém smyslu nezrušitelné a nesměnitelné. Rodina je společenství, které dává příležitost k uplatnění trvalých hodnot. Nejcennějšími statky, které rodina dětem předává, není majetek, ale zejména výchova a vzdělání.

Rodinné prostředí ovlivňuje rozvoj mnoha vlastností a schopností dítěte, které v ní vyrůstá, protože určuje, co bude ceněno a co bude považováno za zbytečné. V přístupu k dítěti se odráží celková úroveň rodiny, její hodnotový systém i celková vzdělanostní a osobnostní úroveň obou rodičů. Dítě je v rodině určitým způsobem formováno, rodiče podporují rozvoj jeho vlastností, které se jim zdají být důležité a zase naopak cíleně nerozvíjejí vlastnosti, které jsou pro ně nežádoucí. V rodinném prostředí je velmi důležitá jeho stabilita, soudružnost a trvalost, hloubka a spolehlivost citových vztahů. Rodina je celek, ve kterém všichni členové prožívají radosti a zklamání, kde by každému mělo záležet i na spokojenosti ostatních. Je pro dítě nejvýznamnějším prostředím, které by mělo poskytovat nejen zdroj zkušeností, ale i citové zázemí. Podílí se vysokou měrou na rozvoji sebejistoty a sebedůvěry dítěte, na nichž

závisí i jeho další uplatnění. Rodiče naplňuje život s dětmi a rodiče naplňují život dětem svou přítomností, svým zájmem o ně, svými city, podněty a zkušenostmi. Rodina žije společný život, vzájemná vázanost všech členů rodiny je považována za stálou a nezaměnitelnou.

Být rodičem je jednou z nejvýznamnějších rolí dospělého věku, ale i k rodičovství mohou vést naprosto rozličné přístupy, které se mohou později odrazit v celkovém přístupu k rodině. Je velký rozdíl mezi tím, když se dospělí stanou rodiči, protože si to přáli a mezi tím, stanou-li se rodiči, protože jsou manželé a společnost od nich tedy očekává i zplození potomka. Ať už se dospělý stane rodičem z jakéhokoliv důvodu, je nesporné, že rodiče svým vlivem a svým příkladem, pozitivním či negativním, určují životní dráhu dítěte. Rodina podle svého vlastního schématu formuje osobní vývoj dítěte a jeho postoj ke všem dalším skupinám, se kterými se bude v průběhu života setkávat. Dítě si z rodiny odnáší představu o svém dalším životě a hodnotovou hierarchii. Záleží jen na něm, jak s tímto „darem“ naloží.

1.2. Rodinný systém

Obrázek č. 1: Schéma rodinného systému

Obrázek č. 1 nám velmi přehledně popisuje jakými faktory je rodinný systém ovlivňován – rodinnými vlivy, rodinnými vazbami, rodinnými změnami, mechanismy zvládnání náročných situací a komunikací v rodině.

- Rodinné vlivy – tradice, stabilita, intimita, vzájemná závislost, hranice a pravidla jejich udržování, způsob interakce.
- Rodinné vazby – formy komunikace, dělba rolí, komunikační pravidla, vzory pro řešení konfliktů. Rodinné vazby jsou většinou tvořeny na základě pozitivních emocí (láska, trpělivost, altruismus), což na jedné straně umožňuje překonávání obtíží, ale zároveň způsobuje jejich křehkost a zranitelnost.
- Rodinné změny – život rodiny je charakterizován neustálou dynamikou. Rodinný systém se musí měnit a přizpůsobovat tomu, jak se mění životní cyklus jednotlivých členů rodiny.
- Copying mechanismy (mechanismy zvládání náročných situací) – zásadní hodnotou rodiny je, jakým způsobem zpracovává emoce svých jednotlivých členů (zejména úzkost, hněv, strach, zlost, zmatek) a jak tyto pocity ovlivňují strukturu a dynamiku celé rodiny. Nedostatek těchto mechanismů může vést k destrukci celého rodinného systému nebo ohrožení jedince.
- Komunikace – jednou ze zásadních složek úspěšného fungování rodinného systému je, jak rodina zpracovává informace a komunikuje. Pokud informace mezi členy rodiny nejsou správně zpracovány, může v rodině nastat zmatek, který naruší funkce rodinného systému. (Pemová, Ptáček, 2012, s. 135, 136)

Jak je popsáno výše, existuje mnoho faktorů, které ovlivňují rodinný systém. Tyto faktory mohou působit jednotlivě i se navzájem prolínat. Je zřejmé, že pro předmětem mé diplomové práce je důležité sledování osobnostních vlastností rodičů, které do značné míry určují jejich vzájemnou komunikaci i mechanismy zvládání náročných situací. Dynamiku rodiny se úspěšně nedaří zvládnout, mnohdy dochází až k destrukci rodinného systému, která vrcholí rozchodem rodičů. Dítě, jeho osobnost, je pod vlivem dynamických rodinných změn, kterým nerozumí, nevyzná se v nich a velmi často si přeje, aby se nic takového nestalo, aby bylo vše jako dřív, když se rodiče nehádali.

1.3 Rodina jako výchovný element

Přirozenou podmínkou života člověka ve společnosti je, že bude jako dítě do tohoto života uveden tak, aby se v něm dokázal orientovat. Za to odpovídá rodinná výchova, v níž se uskutečňuje tzv. primární socializace člověka. Prostřednictvím rodiny se uskutečňuje adaptace dítěte, jeho začleňování do společnosti. Rodina určuje sociální status dítěte a způsob výchovy je pro dítě zázemím, ze kterého bude vycházet, až založí vlastní rodinu. V rodinné

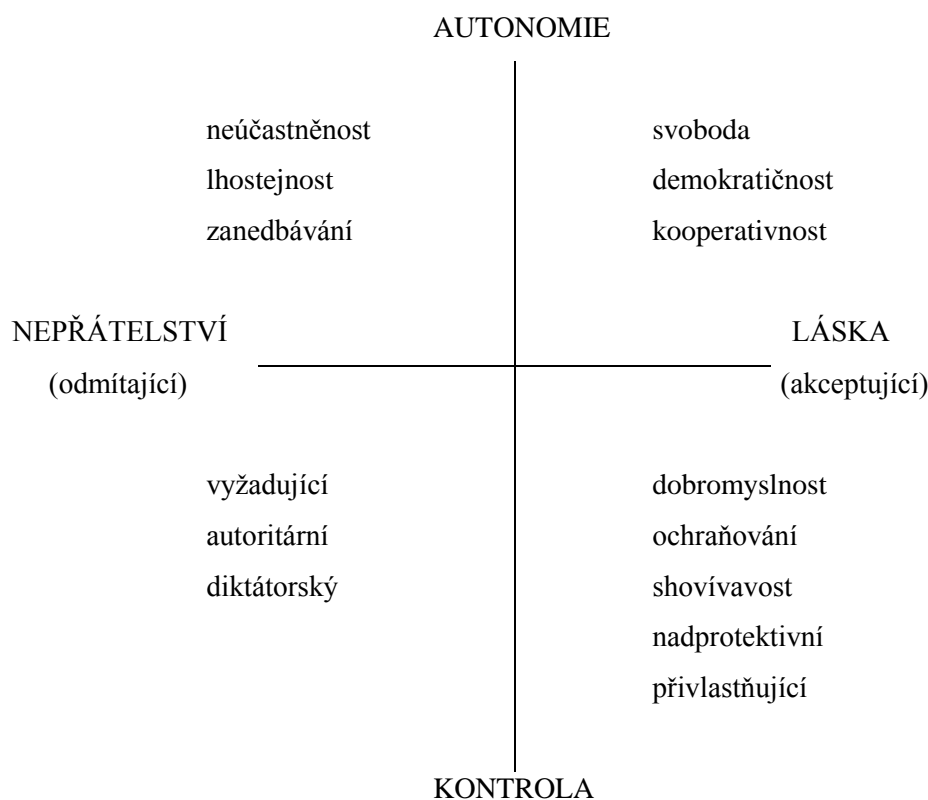
výchově se uplatňují kulturní hodnoty (způsob výchovy, její prostředky a cíle), ale také sociální vztahy, které jsou nositeli výchovných vlivů a reakcí na ně. Proto jsou základní sociální vlivy na lidskou psychiku zprostředkovány rodinnou výchovou a jejím dopadem na děti – ranou sociální zkušeností, která pramení z interakcí mezi rodiči a dětmi, zejména z interakce dítě – matka a z emocionálních aspektů tohoto vztahu.

„Naše základní otázka zní, kdy je pravý čas pro výchovu určitých žádoucích vlastností člověka. Že to je v dětství, a to v dosti časném dětství, to už se ví hezky dávno. Vždyť už J. A. Komenský o tom dovedl mnoho důležitého povědět. Často se také cituje příhoda slavného francouzského pedagoga, k němuž přišla matka s otázkou, kdy má začít vychovávat svého syna. „Kolik je mu let?“ otázal se pedagog. „Pět“, odpověděla matka. Nato slavný muž zvedl prorocky ruce a mocným hlasem zvolal: „Jděte rychle domů, ztratila jste pět nejcennějších let!“ (Matějček, 2000, s. 7) Ve výchově dětí hrají významnou roli rodičovské postoje, které si sami utváříme, ale i ty, které si přinášíme z orientační rodiny. Rodičovské postoje mají dlouhý vývoj, prvotně vycházejí ze zkušenosti dítěte s vlastními rodiči, případně s osobami, které je vychovávaly. Vliv orientační rodiny na rodinu prokreační je nepochybný, dítě se chová podle rodičovského vzoru.

Mnoho studií prokázalo úzké vztahy mezi způsobem rodinné výchovy, tedy ranou dětskou zkušeností a typickými (modálními) rysy osobnosti, které se vytvářejí v dětství a udržují v dospělosti. Lze říci, že raná zkušenost vytváří tzv. bazální osobnost, která se vyznačuje dimenzí úzkost – jistota, resp. důvěřivost – nedůvěřivost, z níž se později vyvíjejí základní vztahy ke světu a životu (např. optimismus – pesimismus a další). Nadměrně ochraňované děti vykazují velkou variabilitu v sociálním chování (příliš se přizpůsobují), dále vykazují egocentrismus a určitou emoční labilitu v situacích se zátěží, protože nejsou dostatečně samostatné a sebejisté. Lhostejnost a indiference vedou k tomu, že takto vychovávané děti málo dbají sociálních pravidel a snaží se přichylnost získat agresivitou. Z citově silně deprivovaných dětí se často vyvíjejí delikventní jedinci. Výchovné praktiky se dělí podle toho, jak intenzivně používají rodiče ve výchově svých dětí tresty a donucování a jak intenzivně – nezávisle na tom – vychovávají své děti užíváním odměn, pomoci, podporování a požadavků. Dvěma základními komponenty výchovy v rodině jsou tedy odměna a trest, resp. přísnost a tolerance (podpora dítěte).

Je nesporné, že způsob rodinné výchovy má podstatný vliv na formování osobnosti. Velmi významný je psychologický vliv různých stylů výchovy, v nichž jsou zahrnuty i postoje rodičů k dítěti (např. způsob trestání dítěte, pojetí dítěte, v němž se odráží i to, zda bylo dítě chtěné či nechtěné, zda je chápáno jako obohacení života rodičů, nebo jako zátěž atd.). Podle

E. S. Schaefera (1970) lze určit následující základní dimenze stylu rodinné výchovy (Nakonečný, 1998, s. 323):

Obrázek č. 2: Dimenze stylu rodinné výchovy

Tento vícedimenzionální styl výchovy dětí (obrázek č. 2) vychází z podstaty Learyho interpersonální diagnostiky a charakterizuje mj. povahu rodičů a z ní vyplývající styl výchovy jejich dětí. Z obrázku je zřejmé, že je to především způsob rodinné výchovy, který podstatně ovlivňuje rysy osobnosti dítěte, jež se za určitých podmínek mohou stát trvalými charakteristikami jeho osobnosti. Vše je však v dimenzích povahových rysů obou rodičů, z nich vyplývající síly a kombinace stylů výchovy dětí. Různé typy výchovy vedou k různým psychologickým důsledkům u dětí, které byly jejich předmětem.

- Autoritářská výchova – typ výchovy uplatňovaný panovačnými rodiči, který se projevuje náročností, kontrolami, prosazováním požadavků bez vřelosti a oboustranné komunikace, oceňována je poslušnost, úcta k autoritě, práci, tradici, pořádkumilovnost. Takto vychovávané děti jsou odpovědné, průměrně schopné, postrádající spontaneitu, nepříliš společenské, bez silnější výkonové motivace. (Hartl, Hartlová, 2010, s. 670)
- Liberální výchova – děti jsou rodiči vedeny jen velmi málo nebo vůbec, nejsou na ně

kladeny téměř žádné požadavky, a pokud přece ano, není kontrolováno jejich splnění. Děti mají až příliš mnoho svobody, vykazují velmi nízký výkon, jejich pozornost bývá roztráštěna a povaha nemá příležitost se rozvíjet.

- Demokratická výchova – tj. způsobilost rodičů umět dítěti vysvětlit, proč se má chovat tak, a ne jinak. Rodič méně přikazuje, spíše dítě podněcuje k samostatné činnosti a podporuje jeho iniciativu, významné místo zde zastává komunikace mezi dítětem a rodičem. Tato výchova je založená na interakci dítěte v rodinném kruhu, na přiměřené kontrole a vede ke zdravé sebejistě, senzibilní a aktivní osobnosti. Vytváří příznivou citovou atmosféru a důvěru, pomáhá rozvíjet sociálně zralou osobnost. Rodiče, kteří svým dětem vysvětlují své vlastní chování a poskytují mu svým chováním současně pozitivní vzor, urychlují jeho vývoj ke zralé osobnosti.
- Výchova autoritou – typ výchovy uplatňované rodiči, kteří mají autoritu. Jejich výchova se projevuje častými kontrolami, vyžadováním úkolů a výkonů, které odpovídají věku a schopnostem, což je provázeno vřelostí, péčí a oboustrannou komunikací. Takto vychovávané děti jsou nezávislé, sebeprosazující, přátelské k vrstevníkům, ochotné ke spolupráci, intelektuálně a sociálně úspěšné, mají potěšení ze života a dobrou výkonovou motivaci. (Hartl, Hartlová, 2010, s. 670)

V současné společnosti je úloha rodiny těsně spjata s úlohou školy. Je nezbytně nutné, aby spolu tyto dva subjekty spolupracovaly. Škola přispívá svou odbornou péčí k tomu, aby dítě využilo svých schopností a mohlo se pod vedením učitelů plně rozvíjet. Škola zajišťuje vzdělání, podporuje výchovu, ale vždy je nutná koordinace s rodinou. Rodinné prostředí a rodina působí na jedince při vzdělávání, a to zejména svým přístupem ke škole, vzdělání a vzdělávání. Mezi prvky, které mohou výrazně ovlivnit pozici dítěte ve škole, ale i v rodině, patří i neshody mezi rodiči, rodinné rozvraty. Nefunkční rodina může být zdrojem negativních situací, které se odráží v chování, jednání a přístupu ke vzdělání a výchově dětí.

1.4 Rodina jako místo citových vztahů

„Jedním z podstatných znaků rodinné výchovy je trvalost a hloubka citových vztahů mezi dětmi a jejich rodiči, případně těmi, kdo z jakýchkoliv důvodů stojí na místě rodičů.“ (Matějček, 1994, s. 29). Má-li se jedinec vyvíjet v harmonickou osobnost, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém, citově příznivém a plném. V citovém vztahu s dětmi je uspokojována i jejich potřeba životní jistoty. Děti jsou vděčným zdrojem citové odezvy, přijímají lásku

svých rodičů a oplácejí ji. Pokud dítě vyrůstá pouze v prostředí materiálního přepychu, ale není citově zabezpečeno, dochází k nenapravitelným chybám v jeho vývoji. Dítě z takovéto rodiny sice vychází materiálně zabezpečeno, ale je naprosto citově chudé a vyprahlé, mnohdy neschopné plnohodnotného partnerského vztahu a neschopné mít někoho nebo něco rád.

Charakter vztahu s rodiči, především s matkou, představuje základní zkušenost, která ovlivňuje míru důvěry v možnost existence stabilní a spolehlivé citové vazby s jakýmikoli dalšími lidmi. Matka představuje v normálně fungující rodině pro dítě zdroj jistoty a bezpečí. Potřebu citové jistoty a bezpečí obvykle uspokojuje tím, že své dítě emočně akceptuje, a poskytuje mu tak specifickou zkušenost prožitku spolehlivého citového vztahu. Tak umožňuje dítěti splnit první vývojový úkol: získat základní důvěru ve svět a závislosti na tom i pocit sebedůvěry a životní jistoty.

Pro dítě je rodina místem hlubokých a trvalých citových vztahů. Má kolem sebe své blízké lidi, kterým věří, u kterých se cítí v bezpečí, je zde uspokojována jeho potřeba životní jistoty. Citová účastnost v normálně fungující rodině se vyvíjí a přetváří, jak děti odrůstají, ale nepomíjí.

2 Rodinné prostředí a jeho význam pro psychický vývoj dítěte

Už od prvních měsíců života jsou dítěti předávány sociální hodnoty, normy a pravidla, způsoby komunikace, způsoby uvažování a řešení situací. Rozvíjení vnějších mezilidských vztahů má bezprostřední dopad na vytváření schémat interpersonálních vztahů obecně a na postupné začleňování jedince do širších sociálních vztahů. Vztah k sobě samému je formován v prvních měsících života matkou, otcem, sourozenci. (Šulová, 2004, s. 127) Vývoj dítěte v rodině je založen na sociální interakci, na vzájemném působení všech členů rodiny. Rodina poskytuje dítěti identifikační vzory, modely chování náležící k mužské a ženské roli, v rodině se vytváří základ pro vztah k sobě samému i ke společnosti. Rodiče poskytují svému dítěti v průběhu přirozených společných aktivit ničím nenahraditelný komplementární model chování dvou pohlavních pólů zastoupených v přírodě. Je pravdou, že pro raný vývoj dítěte je primární osobou matka, ale nelze opomenout fakt, že v každém období vývoje dítěte přinášejí oba rodiče určité důležité aspekty chování a interakcí do jejich dětského světa. Rodina dítěti postupně předává duchovní hodnoty formou pohádek, tradic, her a čtením knížek. Velmi důležité pro dítě je také emocionální ladění v rodině.

Rodina až do současné doby prošla řadou změn. Dnes už se dávno nebráníme proti dravé zvěři a proti krutostem přírody, ale hrozí nám docela jiná nebezpečí. Rodina se v dnešním přetechnizovaném a uspěchaném světě vyznačuje těmito znaky:

- růst zaměstnanosti žen i mužů – v dnešní době tráví rodiče mnohem více času v práci, než doma s rodinou,
- růst vzdělanosti žen,
- stírání rozdílů mezi mužskou a ženskou rolí,
- omezení časového prostoru kontaktů rodičů a dětí – děti nejsou tak často s rodiči, mnohé zodpovědnosti za rodiče plní prarodiče nebo jsou v tom děti ponechány samy (vyzvedávání ze školy, vodění dětí na zájmové kroužky),
- činnosti, které dřív vykonávala rodina, provádí společenské služby (školní jídelny, čistírny, prádelny, ...),
- omezení vícegeneračních vztahů – dnes již rodiny nežijí pospolu jako dříve a děti nemají možnost vidět, jak se jejich rodiče starají o svoje, také návštěvy prarodičů nebývají již tak časté a samozřejmé jako dříve,
- migrace obyvatel z venkova do měst,
- velký technický rozvoj s následkem omezení mezilidských vztahů, lidé svou komunikaci zredukovali na skype, internet, mail a osobní kontakt se téměř vytrácí,

- snížení vlivu náboženství, který může souviset s úpadkem morálky. (Špaňhelová, 2010, s. 11, 12)

S přihlédnutím k výše uvedeným společenským změnám lze konstatovat, že jedny změny jsou ku prospěchu rodiny a druhé naopak. Velmi záleží na úhlu pohledu a na tom, jaké má rodina priority. Např. skutečnost, že v dnešní době tráví rodiče mnohem více času v práci, je pro rodinu pozitivní ve smyslu lepšího finančního ohodnocení a z toho vyplývajících výhod (nadstandardní bydlení, soukromé školy, dovolené v zahraničí, značkové oblečení, ...), ale má to i svá negativa a to zejména méně času stráveného v rodinném kruhu, vzájemné odcizení členů rodiny. Záleží jen na rodičích a na jejich vzájemně souhlasné (ale i nesouhlasné) prioritě, co je pro ně a pro jejich rodinu větším přínosem.

2.1 Rozpad rodiny

Rozpad rodiny, co je možné si pod tímto pojmem představit? K rozpadu rodiny dochází při ukončení společného soužití dvou dospělých lidí, v našem případě rodičů. Společné soužití dvou lidí lze ukončit rozvodem manželství, tzn. zrušením manželského svazku za života manželů rozhodnutím soudu. (Hartl, Hartlová, 2010, s. 508) Rozchodem rodičů rozumíme také ukončení soužití dvou lidí, ale bez rozhodnutí soudu, neboť tito dva lidé spolu žili pouze ve svazku druh – družka.

Rozvod nebo rozchod rodičů bývá chápán jako ohraničená a konečná událost. S odstupem času však rodiče i děti brzy zjistí, že tomu tak není. Rozchod rodičů sice uzavírá jednu životní etapu, etapu, která byla plná zvýšeného napětí, někdy dokonce i otevřených konfliktů, ale otevírá se etapa další, úplně nová. V první fázi po rozchodu dochází v rodině ke změně, kdy už v ní nejsou dva rodiče, ale jeden osamělý rodič. Přichází neznámé období plné nových zkušeností, emocionálního napětí i možných dalších stresových situací. Uzavřela se pouze první etapa, etapa dohadů, hádek a svárů.

Rozchodem rodičů dochází k narušení rovnováhy rodinného prostředí, dítě ztrácí svou životní jistotu, kterou doposud mělo. Rodiče v době rozchodu a zpravidla i nějakou dobu po něm bývají příliš zahlceni svými problémy a na dítě mají méně času. Končí dosavadní rodinné „my“ a začíná „já s mámou“, „já s tátou“. V této situaci by se neměla opomenout skutečnost, že děti potřebují zachovat smysluplný a fungující vztah s oběma rodiči a to i přesto, že se rodiče rozešli. Děti potřebují vědět, že se pro ně ze strany rodičů nic nemění, že je oba rodiče mají stále rádi, jediné, co pro ně bude nové je to, že budou mít dva domovy –

jeden u mámy, druhý u táty. Pro děti je to šok, jsou plny smutku, zoufalství, beznaděje. Rozpad rodiny je vyvede z rovnováhy.

Reakce dětí na rozchod rodičů můžeme rozdělit z hlediska trvání na krátkodobé a dlouhodobé. Krátkodobé reakce vznikají hned při rozchodu rodičů, kdy jeden z nich odejde, což je pro dítě nejbolestivější událost jeho života. Děti obvykle nerozumějí tomu, co se u nich děje a zejména proč se to děje, odchod rodiče vnímají velmi tíživě, nepřejí si, aby se rodiče rozešli, přejí si, aby byli všichni spolu. V prvním roce po rozchodu rodičů bývají děti vzteklé, podrážděné, objevují se u nich různé obavy, pocity viny, někdy i deprese. Všechny tyto reakce odrážejí trápení dítěte.

Vědci se zabývali dlouhodobým dopadem rozvodu na děti v období pěti až deseti let po rozvodu a dále v době, kdy tyto děti z rozvedených rodin dosahují třiceti let. Obecný model objevující se ve výsledcích řady studií říká, že zhruba dvacet pět procent z nich je úspěšných, kolem padesáti procent má střídavé úspěchy a neúspěchy a asi dvacet pět procent zápasí se závažnými, přetrvávajícími problémy. Příčin těchto dlouhodobých reakcí na rozvod lze najít více: někteří lidé se stále zlobí na rodiče, který odešel, a odmítají jej. Jiní se nedokážou zbavit smutku, rodič, od něhož byli po rozvodu odloučeni, jim chybí. Další se drží nerealistických, zidealizovaných vzpomínek na úplnou rodinu. Jiní vyžadují spoustu pozornosti a mají pocit, že byli připraveni o dětství, nebo se naopak cítí silnější a odolnější. Mnohé dospělé děti z rozvedených rodin prožívají zvýšené obavy, ve vztazích více řeší otázku důvěry, věrnosti a pocitu bezpečí. V průměru si také jako dospělí více stěžují na osamělost a manželské konflikty než děti z úplných rodin. (Teyber, 2007, s. 17)

Zároveň považují za důležité se zmínit o rozdílnosti vnímání rozchodu rodičů v závislosti na pohlaví dítěte. Zhruba kolem pětaosmdesáti procent dětí z rozvedených rodin žije s matkou a právě tato skutečnost může mít u chlapců závažnější dopad než u dívek. Chlapcům chybí v rodině mužský vzor, chlapec ztrácí vztažnou osobu, se kterou se ztotožňuje a zároveň přichází o „pevnou ruku“ ve výchově. Ve srovnání s dívkami mají chlapci větší problémy ve škole i doma, obtížněji vychází se spolužáky a mají i horší výsledky. Při příchodu nového nevlastního rodiče do rodiny se „role“ pohlaví ale vymění. Chlapci se po příchodu nového zodpovědného otce zpravidla pozitivně přizpůsobí, dívky však s touto změnou obvykle bojují.

Je chybou se domnívat, že rozchod rodičů a vše, co se kolem rozchodu děje, se jejich děti nijak nedotýká a že jej nevnímaly. Zkušenost dětských psychologů říká, že až na malé výjimky se rozvod dítěte dotýká vždy. Samozřejmě jinak dítěte tříletého, jinak patnáctiletého. V každém případě dítě velmi těžce nese, že se „jeho“ lidé hádají a křičí na sebe. Má strach, bojí se, uzavírá se do sebe, může utíkat i do světa fantazie, kde je mu lépe, kde všechno dobře

dopadne. Někdy se děti naopak mohou stát agresivními. Pokud hádky a problémy mezi rodiči pokračují i po jejich rozvodu (rozchodu), rodiče si mezi sebou dítě přetahují, popouzejí ho proti sobě, hrozí velké nebezpečí nepřiměřené zátěže pro jeho nervový systém s následky, které mohou velmi výrazně ovlivnit další vývoj osobnosti dítěte. Pokračující nepřátelství rodičů vyvolává v dítěti silné vnitřní napětí, ze kterého pak snadno mohou vzniknout neurotické potíže, poruchy chování a další nepříznivé komplikace v jeho vývoji.

2.2 Možné dopady rozvodu (rozchodu) rodičů na dítě

Dítě se snaží vyrovnat s rozchodem rodičů, snaží se zorientovat v nové, naprosto nezvyklé situaci. To, jak se dítě s rozchodem rodičů vyrovná, souvisí nejen s věkem dítěte, ale i s jeho osobností a se způsobem, jakým se rodiče rozešli. Některé děti se umí se vzniklou situací vyrovnat lépe, dokážou si vyhledat lidi, u nichž najdou oporu, jiné děti si zase připadají opuštěné, zoufalé a bezradné. Každé dítě má jiné pocity, jiné reakce.

Rodiče by si měli po rozchodu uvědomit, že už spolu nežijí, ale je tu dítě, které je bude spojovat stále. I po rozchodu zůstávají matkou nebo otcem společného dítěte. Je nutné, aby spolu dokázali nadále bez problému komunikovat a fungovat jako rodiče.

Ideální formou kontaktu po rozvodu je volné pokračování rodinného vztahu. Rodiče se sice rozešli, ale oba jsou natolik rozumní a uznávají, že jejich rodičovství pokračuje a je třeba rodičovské vztahy k dítěti zachovat. „*Dítě si zvykne žít docela dobře ve dvou různých světech, pokud se mu nepřátelsky nemíchají.*“ (Matějček, Dytrych, 1992, s. 7)

Z výše uvedeného vyplývá, že dítěti nezpůsobuje problémy samotný rozchod rodičů, ale způsob, jakým rodiče reagují na chování dítěte, a také kvalita jejich rodičovství.

2.2.1 Předškolní věk

Předškolní věk (od tří do šesti let) je období, kdy dítě vývojově překračuje ochranné hranice své rodiny a vstupuje do společnosti druhých dětí. Je to doba nejživější fantazie, ale zároveň také doba největší sugestibility, kdy dítě tzv. „otiskuje“ své prostředí. Období, kdy bez větších těžkostí přijímá nejen domácí řád a rodinné zvyklosti, ale i atmosféru rodinného soužití. Je tedy jasné, pokud v rodině panuje napětí a hádky, bohatá fantazie dítěte si to zpracuje po svém. Nežádá, aby se stává, že si dítě vysvětlí hádky mezi rodiči jako důsledek

toho, že něco udělalo špatně.

Předškolní děti mají spoustu práce s hledáním vlastní identity, učení se novým motorickým a jazykovým dovednostem a zkoumáním rolí a vztahů v rodině. Domov se u nich rovná rodině, mít rodinu znamená mít domov. Jejich omezené vnímání prostoru, času a vzdálenosti má za následek potíže při chápání, kdy s nimi bude máma, kdy táta, kde kdo žije a jak se dostanou odsud tam. V tomto věku jsou děti obzvláště zranitelné. Nechápu přesně, co se děje a už vůbec nevědí proč. Bojí se, když je opustil jeden rodič, mohl by je opustit i ten druhý. Nemají dostatek slov, aby dokázaly vyjádřit své pocity, které prožívají, reagují pláčem, hněvem a smutkem. V reakci na prvotní šok z rozpadu rodiny u dětí také dochází k regresi, vracejí se k předchozí fázi vývoje, což se může projevit cucáním palce, nočním pomočováním, nadměrným lpěním na rodičích, problémy s příjmem potravy (chtějí krmit), nočními děsy. Děti (chlapci i dívky) v tomto věku trpívají smutkem, častěji pláčou a vyžadují značnou pozornost druhých. Dochází u nich i ke změnám chování v kolektivu, např. v mateřské škole si méně hrají s kamarády, spíše se jim straní a sednou si úplně stranou. Jindy zase mají sklony k větší hlučnosti a vzteklosti, narušují skupinové aktivity.

2.2.2 Mladší školní věk

Děti v mladším školním věku (od šesti do jedenácti let) jsou rozchodem rodičů zasaženy hlouběji, než děti jiných věkových skupin. Děti v tomto věku mají navíc sklon věřit, že je odcházející rodič odmítl. Tento pocit odmítnutí a nehodnosti být milován má za následek sníženou sebeúctu, depresi a nezřídka i prudké zhoršení školního prospěchu. Děti se trápí kvůli rodičům, mají potíže s pozorností, snaží se rozvodu zabránit a obnovit rodinu. (Teyber, 2007, s. 13)

Mladší chlapci i dívky se mohou i v tomto věkovém období vrátit na nižší vývojovou úroveň, např. si můžou začít cucat palec, nebo se v noci pomočovat. Starší chlapci mívají sklony k hlučnosti, nadměrné aktivitě, nezřídka kdy i ke vzdoru. Přibližně kolem osmého roku děti značně pokročí na cestě ke zralosti a zejména chlapci se musí vyrovnat se skutečností, že tatínek jim není na blízku, aby je povzbudil, pochválil. V tomto věku se často objevují krádeže. (Smith, 2004, s. 44)

V tomto věku zaujímá rodina v životě dítěte hlavní postavení a rodiče jsou nejlepší lidé na světě. Odchod jednoho z rodičů může otrást dětskou jistotou a způsobit ohromný žal. Děti se cítí zranitelné, často popírají, že se jich rozchod rodičů dotýká, hrají si na silné a bolest

v sobě ukrývají. Primární reakcí dětí je smutek, někdy se objevuje i plačtivost. Děti v tomto věku začínají chápat důsledky rozvodu. Ačkoliv tomu nechtějí uvěřit, uvědomují si, že se rodiče k sobě už nevrátí. Nevědí si rady se vzniklou situací, vymýšlí si různé příběhy, proč se rodiče rozešli. Stydí se, že už nemají mámu s tátou.

2.2.3 Starší školní věk

Děti v tomto věku (od jedenácti do patnácti let) reagují hlavně hněvem a vztekem, zastrašují a ničí, buší kolem sebe a ubližují. Bojí se o rodiče, mají strach, co se stane s nimi samotnými, cítí se velice osamělé, prožívají smutek. Obviňují rodiče, který vše způsobil a přiklání se na stranu druhého rodiče. Mnohdy se i stane, že děti v tomto věku odmítají k otci chodit, odmítají se s ním stýkat. Někdy zase naopak se může stát, že si chlapci vytvoří tajný vztah s otcem. Děti si rozvod nepřejí, chybí jim původní úplná rodina. Cítí se bezmocně, že nemůžou nic udělat a rozchodu rodičů zabránit. Vztek a vina se zásadním způsobem podílejí na zhoršování prospěchu ve škole, ale také na konfliktech s kamarády a vrstevníky. Nezřídka se v tomto věku mohou u dětí objevit psychosomatická onemocnění, mohou si začít stěžovat na bolesti hlavy, břicha, nespavost apod. Často se také stává, že se snaží chybějícího rodiče nahradit a starat se o toho, s kým žijí, pomáhají se mu vyrovnat se s jeho zármutkem a svoje trápení odsunou na později, až bude rodič v pořádku a už je nebude potřebovat. Snahou vyřešit vzniklou situaci, samotu a deprese rodiče, který s dítětem zůstal, však přicházejí o vlastní dětství. (Teyber, 2007, s. 14)

Některé děti mohou mít také potíže se soustředěním ve škole, protože se musí neustále myslet na situaci v rodině. Jiné zase naopak mohou do školy utíkat, protože v ní nemusí na problémy v rodině myslet. Mnoho dětí je v tomto věku náchylných k depresím.

2.2.4 Dospívání

S rozchodem rodičů se v této věkové skupině (od patnácti do dvaceti let) setká jen menší počet dospívajících, protože k většině rozvodů dochází, když jsou děti menší, nejvíce, když je dětem čtyři až sedm let. (Teyber, 2007, s. 14) Nicméně, děti v této skupině jsou velmi rizikovou skupinou. Období dospívání, zejména u děvčat, je považováno za nejhorší dobu. Pocity dítěte se velmi často mění a pokračujícím dospíváním se mění i jejich představy o tom,

co a proč se vlastně stalo. Souvisí to zčásti s jejich chápáním rozchodu a jejich vlastní účasti v něm, ale zčásti také s chováním lidí, kteří jsou pro ně důležití. (Smith, 2004, s. 45)

Dospívající mladí lidé jsou velmi zranitelní, trápí se jako děti, ale zároveň začínají chápat svět dospělých, protože se sami považují za dospělé. Mají strach, jestli budou v budoucnu vůbec šťastní a jestli dokážou navázat fungující důvěrné vztahy. (Smith, 2004, s. 46) Někteří se s rozpadem rodiny dokážou vyrovnat lépe, než menší děti, protože už se osamostatňují a už nepotřebují tolik péče jako malé děti. Mnozí se s rozchodem rodičů vyrovnávají tak, že se od rodinných problémů distancují a zaměří se více na sebe, na svoji budoucnost. Přesto si většina dospívajících dělá starosti o oba rodiče. Mimo smutku a úzkosti prožívají také obavy, že rodič upřednostní nového partnera a jeho děti před nimi samotnými. Mohou mít také obavy ze svých vlastních budoucích vztahů, zda dokážou ještě být šťastní, jestli se dá ještě vůbec někomu věřit? Tyto obavy mohou vyústit až ve ztrátu důvěry v jejich schopnosti, v sebe sama, v obtíže se soustředěním, což se vše může projevit i na jejich studijních výsledcích.

Mnoho dospívajících zpočátku pocítuje rozvod jako zradu. Někteří z nich mohou upadnout i do depresí. Doma tráví minimum času a komunikaci s rodiči se vyhýbají. Nechtějí nic řešit, nechtějí se trápit a mohou začít utíkat do party, ve které jsou uznávány, kde si jich cení, kde něco znamenají. Je nutné se však uvědomit hrozící nebezpečí, že se dospívající zaplete do party se společensky nežádoucím chováním (pití alkoholu, užívání drog, krádeže aj.). Člověk utíkající z domova před rodinnými problémy a starostmi, se nebude ptát, zda je parta společensky závadná nebo ne, pro něj je důležité, že je mu tam lépe než doma a nemusí tam nic řešit.

3 Výchovné problémy dětí v souvislosti s rozpadem rodiny

Děti používají mnoho strategií, které jim pomáhají se vyrovnat s nepříznivým a nežádoucími situacemi a se situacemi, které nevznikly jejich přičiněním. Mezi tyto situace jednoznačně patří rozchod rodičů s následným rozpadem rodiny. Mají-li rodiče pochopit, že chování jejich dětí má přímou souvislost s jejich rozchodem, vyžaduje to od nich značnou dávku empatie a porozumění. Setkají-li se děti s účastnou odezvou a podaří-li se jim najít přijatelný způsob, jak se s vzniklou situací vyrovnat, jak se vyrovnat se svými pocity, po nějaké době se vzpamatují. Empatie a porozumění však někdy v době rozchodu rodičům chybí a to zejména v situaci, kdy jsou zaslepeni bolestí, záští, nenávisť a touhou druhému rodiči ublížit. Pokud však děti nenajdou uspokojivou formu vyjádření, pokud nejsou ušetřeny neustálých dohadů rodičů, jsou neustále vtahovány do jejich sporů, začnou někdy ubližovat sobě nebo ostatním nebo hledají jiná škodlivá řešení. (Smith, 2004, s. 40)

Výchovné problémy nevznikají samy od sebe, bývají reakcí na nějaký konkrétní podnět. Problémové chování se považuje za průvodní jev nebo výsledek narušených sociálních vztahů či výchovného procesu.

V případě mé práce se jedná o výchovné problémy vzniklé během rozchodu rodičů a bezprostředně po něm. Každý rodič by si měl odpovědět na otázku, zda musí jeho dítě trpět celoživotními následky jejich rozvodu (rozchodu)?

Rozhodujícím faktorem přizpůsobení dítěte nové situaci je způsob, jak rodiče reagují na jeho chování a kvalita rodičovství. Nejdůležitějšími parametry problémů jsou:

- síla a přetrvávání nepřátelství mezi rodiči,
- neschopnost udržet kázeň, ztráta kontaktu s druhým rodičem po rozvodu,
- pocit dítěte, že musí stát na straně jednoho z rodičů,
- postavení dítěte do role dospělého a očekávání, že bude naplňovat prázdné citové místo rodičů. (Teyber, 2007, s. 17)

Je zřejmé, že při řešení konkrétních případů rodin se nesetkáváme s empatií a porozuměním partnerů (rodičů) a že děti jsou vtahovány do jejich sporů.

3.1 Reakce dítěte na spory mezi rodiči a na rozchod rodičů

Reakce dítěte na spory mezi rodiči a následný rozchod rodičů mohou být různé. Odvíjí se od věku dítěte, od jeho vlastností, temperamentu, charakteru a od toho, jak se dítě v minulosti

umělo vyrovnávat s problémy. Ve většině situací jsou jeho reakce reakcemi obrannými. Dítě neví, co se děje, je zmatené, chce na sebe upozornit, chce, aby si ho dospělý všimnul. Nechce, aby se rodiče hádali, a radši strhává pozornost na sebe, k čemuž použije všech pro něj dostupných „prostředků“. Zmínila bych zejména ty reakce, které jsou charakteristické změnou v chování dítěte s následnými výchovnými problémy.

Jednou z reakcí na rozchod nebo spory rodičů může být u dětí **zvýšená lhavost**. Dítě může mít, v toto pro něj velmi těžké období, sklon si vymýšlet a sdělovat nepravdivé, neskutečné události, s cílem upoutat na sebe pozornost, nebo někoho zranit. Dalším důvodem lhaní může být cíl popřít to, co se u něj doma doopravdy děje. Dítě nechce, aby se vědělo, že se jeho rodiče rozešli, stydí se za to, proto si např. vymyslí, že tatínek musel odjet na dlouhou služební cestu a až se vrátí, budou zase všichni společně doma. Tato „nevinná“ lež je projevem toho, že dítě žije v nějakém světě, kde mu není moc dobře a utíká z něj do svého vysněného světa, ve kterém se mu líbí, kde se cítí bezpečně. Dítě by však mělo vědět, že lhaní je vnímáno negativně. (Špaňhelová, 2010, s. 47)

V období, kdy se rodiče rozcházejí, se také mohou objevovat drobné protestní **krádeže** dítěte. Jedná se o krádeže, kdy dítě vědomě ukradne nějakou věc tak, aby se na to přišlo a ono na sebe upoutalo pozornost. Chce tím vyřešit situaci v rodině, kdy se domnívá, že se rodiče zaměří na něj, přestanou se hádat a v rodině bude zase vše v pořádku jako dřív.

V některých situacích se stává, že dítě uteče z domova. Většinou jedná zkratkovitě a utíká okamžitě například při hádce rodičů. Někdy má dítě tento čin promyšlený, schraňuje si potraviny a pro něj potřebné věci, aby venku přežilo. Útěk bývá jednou z reakcí na to, že doma není něco v pořádku a dítě utíká proto, že už vyhrocenou rodinnou situaci nechce dál snášet, nebo chce, aby se rodiče přestali hádat a útekem tak na sebe upozorní. **Útěk z domova** k partě, nebo za chybějící láskou a pochopením, bývá velice častou reakcí na rodinné neshody u starších dětí (od druhého stupně základní školy). To, že se děti snaží najít někoho, kdo je bude mít opravdu rád, je v některých případech známka, že jim tato láska chybí doma a ony ji hledají jinde.

Velmi častým projevem pro dítě, které bývá přítomno hádkám rodičů a jejich rozchodu, je **zhoršení školního prospěchu**. Dítě se nemůže soustředit na přípravu do školy, ale ani při vyučování, protože musí stále myslet na to, co se děje doma. Může dojít ke zhoršení prospěchu až o několik stupňů a učitel svého žáka jakoby nepoznává.

Rozchod rodičů může ovlivnit nejen zhoršení školního prospěchu, ale i **zhoršení vztahů mezi kamarády a spolužáky** ve škole. Dítě, které je doma přítomno hádkám rodičů, může

být v kolektivu méně mluvné, může se utrhnout na kamarády, může se za svou situaci stydět a celkově se od ostatních stranit.

V období hádek rodičů a jejich blízcího se rozchodu se také může stát, že dítě začne být **vulgární**, hrubé a to i **ve vztahu k rodičům**. Může vše negovat, vůbec rodiče neposlouchá a nerespektuje. Tato reakce je typická především u dětí v pubertálním věku. Většinou je toto jednání dítěte směřováno k tomu, kdo je osobnostně slabší a více zranitelnější, což jsou převážně matky.

V některých okamžicích nejistota dítěte z toho, jak se situace v rodině vyvine, co bude dál, může mít za následek i zvýšenou **agresivitu** vůči lidem ve svém okolí, ale i vůči sobě samému. (Špaňhelová, 2010, s. 67) Tato agresivita se může projevit např. šikanou spolužáků, nebo může být namířena proti rodiči, který je dle dítěte viníkem rozpadu rodiny. Jak jsem už zmínila, může být také namířena i vůči sobě samému – dítě začne demonstrativně ubližovat samo sobě, např. bouchá se hlavou o zeď. I zde se může jednat o projevy obranného mechanismu, které dítěti pomohou na sebe upozornit, čímž může zabránit dalším hádkám rodičů.

3.2 Poruchy chování

V této podkapitole bych se ráda podrobněji věnovala výše uvedeným reakcím dětí na situaci v rodině, která je pro ně dlouhodobě nepřijatelná, kdy děti již v rodině nemají pocit bezpečí, není uspokojována jejich potřeba životní jistoty. Naopak se cítí ohroženi rozchodem rodičů, jsou frustrovány, zatěžovány problémy rodičů, jejich hádkami a spory, jichž jsou přímými účastníky a hledají tak jakákoliv „náhradní řešení“, při kterých by jim bylo lépe, a mohli by alespoň na chvíli na složitou rodinnou situaci zapomenout. Pokud se jedná o dlouhodobá „náhradní řešení“ (lhaní, krádeže, útoky, záškoláctví, agrese, členství v partě aj.), hovoříme o poruchách chování. O poruchách chování obvykle mluvíme až ve středním školním věku, i když u disponovaných dětí nebo za nepříznivých okolností se nežádoucí chování objevuje již v ranějším vývojovém období.

Poruchy chování lze rozlišovat podle jejich závažnosti, míry kontinuity či charakteru poruchového chování. Závažnost a dlouhodobé přetrvávání potíží v oblasti chování a mezilidských vztahů lze chápat jako prognosticky negativní znak. Tyto potíže mohou signalizovat zvýšenou pravděpodobnost pozdějšího rozvoje osobnostní poruchy, nejčastěji disociálního typu. Poruchy chování lze dále rozlišit i podle toho, kde se projevují, zda všude,

nebo jenom v návaznosti na určité prostředí. Z tohoto hlediska vymezuje klasifikační systém MKN-10 poruchy chování ve vztahu k rodině a poruchy chování vázané na skupinové aktivity v partě. (Vágnerová, 2008, s. 792)

V závislosti na charakteru poruch lze rozlišovat:

- neagresivní porušování sociálních norem – lži, záškoláctví, útěky, toulání,
- agresivní poruchy chování – šikana, vandalismus, rvačky a jiné násilnosti.

3.2.1 Lhaní

Lhaní lze chápat jako jeden ze způsobů úniku z osobně nepříjemné situace, kterou dítě nedovede jinak řešit. Pravá lež je charakterizována úmyslem a vědomím nepravdivosti. Dítě si je vědomo toho, že nemluví pravdu. Ve školním věku je dítě již schopné rozlišit, co je pravda a zároveň ví, že lhát se nemá. Lhaní je obranný mechanismus dítěte, kdy se dítě potřebuje vyhnout potížím nebo získat nějakou výhodu. Děti staršího školního věku chápou lhaní jako nezbytnou obranu v situaci ohrožení. (Vágnerová, 2008, s. 793)

Zvláštní kategorii prezentují lži zaměřené na poškození jiné osoby nebo na dosažení osobního prospěchu, které ostatní znevýhodní. Nelze je brát jako obrannou reakci dítěte v nouzi a bývají spojeny s dalšími negativními projevy a s osobnostními vlastnostmi jako je sobectví, necitlivost a bezohlednost při dosahování vlastních cílů.

3.2.2 Záškoláctví, útěky a toulání

Všeobecným znakem záškoláctví, útěků a toulání je sklon odněkud utíkat. O záškoláctví hovoříme při nepřítomnosti dítěte ve škole bez svolení a přijatelného důvodu. Dítě tak řeší svůj problém útekem z prostředí (z domova, ze školy apod.), které je ohrožuje nebo je pro ně jinak nepřijatelné a dítě neví, jak jinak by vzniklou situaci vyřešilo. Utíká-li dítě z domova, je to signálem, že rodina nefunguje tak, jak by měla a není pro dítě již zdrojem jistoty a bezpečí.

Rozlišujeme několik variant útekového chování (Vágnerová, 2008, s. 794):

- Záškoláctví bývá spojeno s negativním postojem ke škole, nerespektováním autority učitele, povinností a pravidel školy, ale může být i reakcí na zhoršení prospěchu.
- Reaktivní, impulzivní útěky jsou zkratkovitou reakcí na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole. Dítě se zpravidla chce vrátit domů a tento útek může být ojedinělý.

- Chronické útoky bývají opakované, často plánované a připravované, vyplývají obvykle z dlouhodobých problémů, někdy mívají přesný cíl (osobu, ke které utíkají), dítě se zpravidla domů nechce vrátit. U dětí jsou většinou známkou tíživé situace. Tyto útoky bývají typické pro děti z narušených a nefunkčních rodin, kde dítě nemá žádné zázemí a není akceptováno jako dříve, případně je týráno.
- Toulání se vyznačuje dlouhotrvajícím opuštěním domova, které většinou navazuje na předchozí útoky. Je výrazem nedostatečné citové vazby k lidem a k zázemí, jež bývá natolik dysfunkční, že na něm dítěti nezáleží, nebo je dokonce odmítá.

3.2.3 Krádeže

Krádež lze chápat jako porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby, omezení jednoho z práv druhého člověka nebo společnosti. Je typická záměrností tohoto jednání. Z tohoto důvodu lze o krádeži hovořit jen tehdy, když je dítě na takovém stupni rozumové vyspělosti, kdy je schopno chápat pojem vlastnictví a přijmout normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem. Krádež může být spojena i s projevy násilí, jak je tomu u loupežných přepadení. (Vágnerová, 2008, s. 795)

Cíl krádeže a motivace mohou být velmi proměnlivé a signalizují, jaké problémy dítě má.

- Dítě krade pro sebe – základem je potřeba získat něco, čeho nelze dosáhnout jiným, společensky přijatelným způsobem.
- Dítě krade pro druhé – příčinou těchto krádeží bývá neuspokojená potřeba být akceptován a dosáhnout tak mezi vrstevníky vyšší prestiže.
- Dítě krade, aby demonstrovalo své kompetence, aby se vyrovnalo ostatním a dokázalo, že „to umí taky“.
- Dítě či mladiství krade s partou nebo pro partu – krádeže jsou dány normami party, které je hodnotí jako žádoucí, nebo dokonce jako povinnou aktivitu. Jedinec krade, protože si chce udržet svou pozici v partě a ví, že bude oceněn.

3.2.4 Agresivní poruchy chování

Porušování sociálních norem je u agresivního chování spojeno s omezováním základních práv ostatních. Agresivní jednání je vlastně nepřiměřený prostředek k uspokojení nějaké

potřeby. Toto jednání může být směřováno vůči lidem, zvířatům, ale i věcem. Specifickou variantou násilného jednání je **šikana**, která bývá plánována a je spojena s uspokojením z vlastní nadřazenosti a moci nad slabším jedincem. Šikana je projevem zneužití postavení a moci ve skupině. Bývá nenápadná. Je to tělesné, psychické či spojené ponižování nebo týrání jedinců jinými, nejčastěji ve vrstevnických skupinách. Původci šikany bývají jedinci tělesně zdatnější, starší, vyspělejší, výše postavení, či v početní většině.

Mezi agresivní poruchy chování řadíme i **vandalismus**. Vandalismus je charakterizován úmyslným, zákeřným a svévolným ničením majetku druhých, primitivním ničením kulturních hodnot, potěšením z ničení, upozorněním na sebe, případně projevem skupinového protestu. (Hartl, Hartlová, 2010, s. 654)

3.2.5 Závislostní poruchy chování

Do této skupiny poruch patří závislosti na psychoaktivních látkách (alkohol, drogy), ale i např. gambling a sekty. V této kapitole se budu podrobněji věnovat vzniku závislosti na alkoholu a na nealkoholových drogách. Děti a mladiství z rodin, kde dlouhodobě nejsou uspokojovány jejich základní potřeby, kde jsou neutěšené rodinné poměry, mohou hledat „pomocnou berličku“ v situacích, ve kterých jim je dobře, kdy nemusí nic řešit a dokážou se tak alespoň na chvíli oprostít od svých problémů. Významným spouštěčem užívání psychoaktivních látek bývá aktuální stresová a zátěžová situace. Jedinec řeší problém, s nímž si neví rady, nedokáže se s ním vyrovnat a potřebuje někam uniknout. Psychoaktivní látky nabízejí únik z pro něj kruté reality a mladý člověk ho přijme. Pokud člověk zjistí, že mu droga může pomoci v krizové situaci, má tendenci se k ní vracet a dává přednost lidem, kteří s ním drogy užívají a nic mu nevyčítají.

Mezi tyto „pomocné berličky“ řadíme **alkohol**, který je v naší společnosti nejčastěji užívanou psychoaktivní látkou. Alkohol obvykle tlumí úzkost, uvolňuje psychické napětí, zlepšuje náladu a dodává sebejistotu. Závislost na alkoholu může být psychická, kdy si člověk zvykne řešit své problémy únikem k alkoholu, ale i biologická, která se při nedostatečné hladině alkoholu v organismu projevuje abstinčním syndromem. Rozvíjí se zpravidla několik let, u mladistvých se však vytvoří mnohem rychleji, někdy již za několik měsíců. Očekávání „pomocného účinku“ alkoholu na základě předchozí zkušenosti má velký vliv na jeho další konzumaci. Užívání alkoholu vede ke vzniku mnoha problémů, ať už sociálního charakteru, k úpadku v sociální oblasti, nebo ke změnám emočního prožívání a v chování,

změnám v oblasti kognitivních procesů, k osobnostním změnám, k tělesnému i psychickému chátrání. (Vágnerová, 2008, s. 555)

Druhou závislostí je závislost na **nealkoholových drogách**, která vzniká mnohem rychleji než závislost na alkoholu. Do nealkoholových drog řadíme tyto psychoaktivní látky: opioidy (heroin), sedativa, hypnotika, analgetika, stimulancia (pervitin, extáze), halucinogeny (LSD), kanabioidy (hašiš, marihuana), organická rozpouštědla. Riziko vzniku závislosti na drogách je nevyšší v období dospívání. I droga, stejně jako alkohol, dokáže člověka otupit a na nějakou dobu ho zbavit problémů, které ho k užívání drog přivedly. Droga navozuje euforii, uvolněnost a dodává dostatečnou sebejistotu. Uživatel má pocit, že nic není tak hrozné, všechno je naopak snadné a vše může zvládnout. Závislost na psychoaktivních látkách a jejich nadměrné užívání mění psychické projevy a celou osobnost jedince. Změny psychiky mohou být různé, citové reakce nejsou vždy přiměřené vyvolávajícímu podnětu, dochází ke změnám v oblasti kognitivních procesů, závislý člověk má jinou stupnici hodnot, nemá budoucnost, nic neplánuje, mění se u něj aktivační úroveň, mění se jeho životní styl, celkově osobnost drogově závislého upadá. (Vágnerová, 2008, s. 564)

Znalost výše uvedených poruch chování dětí je pro každého sociálního pracovníka přínosná, je základem pro posuzování a řešení problémů rodin. Je podstatná při zkoumání míry projevujících se patognomických odchylek v jednání dětí i jejich rodičů.

4 Kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů rodičů

Během své práce na pozici sociálního pracovníka OSPOD jsem opakovaně řešila rozvody i rozchody rodičů a s nimi spojené právní náležitosti, bez kterých by manželství nebo partnerský vztah, ze kterého se narodily děti, nemohlo být ukončeno. Pokud se rodiče rozcházejí a vychovávají spolu dítě (děti), je nutná dle zákona o rodině (94/1963 Sb.) úprava svěřeni dětí do výchovy rodičů (§ 26 a § 50).

V případě, že nemohly být děti z nějakého důvodu opatrovnickým oddělením soudu pravomocně svěřeny do výchovy jednoho z rodičů, v případě střídané výchovy do výchovy obou rodičů, nemůže civilní oddělení soudu zahájit řízení o rozvodu manželství.

Ve většině případů se rodiče dokážou relativně bez problémů domluvit jak na svěřeni dětí do výchovy, tak na majetkovém vyrovnání. Nicméně, jsou i případy, kdy si rodiče vzájemně přes děti vyřizují své „účty“, napadají se, pomlouvají, zpochybňují na OSPOD, ale i při soudním jednání, péči jeden druhého, zabraňují druhému rodiči, který nemá dítě u sebe ve styku s ním, zpochybňují navzájem podmínky pro výchovu dítěte a to jak charakterové, tak i materiální. V této situaci nezbyvá soudci nic jiného, než nařídít soudně-znalecký posudek z oboru psychologie se zaměřením na skutečnost, který z rodičů má vhodnější předpoklady pro výchovu dítěte, případně se zaměřením na skutečnost, zda styk s druhým rodičem je žádoucí a v jakém rozsahu.

4.1 Osobnost rodiče

Termín osobnosti je možno chápat ve dvojitým slova smyslu. V běžné řeči rozumíme osobností člověka vynikajících vlastností, vědomostmi a charakterem nepoměrně lepšího, než jsou ostatní lidé. Druhé pojetí vychází z názoru, že vlastně každý člověk je jiný a že v tom množství lidí, kteří žili před námi nebo současně s námi, i těmi, kteří se narodí po nás, nenajdeme dvě zcela totožné bytosti.

„Osobnost – celek duševního života člověka; nejvlastnějším znakem je jedinečnost, výlučnost a odlišnost od všech jiných.“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 373)

V různých vědách má pojem osobnosti rozdílný význam, např. v historii se tímto termínem označoval silný jedinec, politicky, vojensky nebo jinak vynikající. Zavedení pojmu osobnosti v psychologii mělo však význam hypotetického konstruktu, tj. pojmu, který by popisoval i vysvětloval určitá fakta (především skutečnost, že v téže situaci různí lidé reagují různě,

a že tak psychické reakce nelze vysvětlovat jen jako odpovědi na vnější podněty) a dále, že duševní život člověka je určitým způsobem organizován. (Nakonečný, 1998, s. 141)

Vývoj osobnosti jedince je ovlivňován v každém jeho evolučním období. Ke zdravému vývoji osobnosti dítě nezbytně potřebuje vzor, výchovu má určovat psychicky zdravější rodič. Osobnost rodiče je považována za nejdůležitější. Jak se bude osobnost dítěte vyvíjet, je závislé na prostředí a výchově. Čím více psychopatologie je v osobnosti rodiče, tím méně je takový rodič vhodný k výchově dítěte. Připomenu zde několik nejdůležitějších kritérií zralé osobnosti dle amerického psychiatra L. Saula: *„Při naplnění citového vývoje má dospělý jedinec zralou osobnost. Jako takový je převážně nezávislý a odpovědný, přičemž má malou potřebu regrese; je také dávající a produktivní, i když stále schopný relaxovat a normálně přijímat. Je spíše kooperativní než egoistický či soutěživý; je v relativní shodě se svým svědomím, které se snadno integruje s jeho dospělými city a chováním. Jeho sexualita je osvobozená a orientovaná na založení rodiny a na odpovědnou produktivní aktivitu jak sexuální, tak sociální; jeho nepřátelství k jiným a sobě samému je minimální, je však přesto k dispozici pro účely obranné a konstruktivní. Jeho chápání reality je jasné a nezkomolené emočními stigmaty z dětství; a osvobozeno od dětských vzorců prožívání a chování, dovede se realizovat a je vysoce adaptabilní. Jeden z mnohých výsledků tohoto vývoje je minimální úzkostnost.“* (L. Saul in Bakalář a kol., 2006, s. 17, 18)

Výše uvedené citace výstižně charakterizují zralost rodičů i jejich výchovné předpoklady vedoucí ke zralosti osobnosti jejich dětí. Zralost v tomto smyslu je chápána jako naplnění citového vývoje, kdy vnímání reality dospělého člověka je jasné a nezkomolené citovými stigmaty z dětství.

4.2 Vztah rodiče k dítěti

Pozitivní vztah k dítěti, jinak řečeno láska k němu, je bezpodmínečně nutnou podmínkou pro jeho další normální vývoj. Je nutné rozlišit, zda se jedná o lásku zdravou, která je zaměřená na rozvoj a štěstí dítěte, nebo o lásku deficitní, která je sobecká a je zaměřená pouze na uspokojení vlastních potřeb. Vztah k dítěti začíná u matky již v těhotenství, pokračuje kojením, chováním v náručí, hlazením, úsměvy, domácími hříčkami, ochranou před nejrůznějšími drobnými i vážnějšími nepříjemnostmi atd. Rozhodující význam pro utváření prvotního citového vztahu dítěte k „jeho lidem“ má pocit bezpečí a jistoty, který mu tyto lidé

už v jeho kojeneckém a batolecím věku zajišťují. K citovosti a citlivosti vychováváme nejvíce dítě tehdy, když se sami chováme citově a citlivě, což znamená také bezprostředně a upřímně.

Ve všech vztazích, nejen ve vztahu rodič – dítě, dítě – rodič, je velmi důležitá komunikace. Zásadním pravidlem pro vzájemnou komunikaci je to, aby rostl vztah mezi dítětem a rodičem. Velmi důležité je věnovat vzájemné komunikaci čas a klid. Čas rodiče strávený s dítětem by měl probíhat v klidu, beze spěchu. Rodič ani dítě by neměli vykonávat nějakou jinou činnost, aby se mohli plně a nerušeně věnovat sobě navzájem, soustředit se na sebe a naslouchat si. Jak rodič, tak dítě by měli mít prostor na vyjádření svých názorů, prožitků, přání a snů a měli by mluvit konkrétně. Dalším velmi podstatným aspektem při komunikaci je kontakt očima, který je rozhodující nejen pro vytvoření dobré komunikace s dítětem, ale i pro naplnění jeho citových potřeb. Pohled z očí do očí je příjemný, pokud ho doprovází milá slova a přívětivý výraz obličeje, např. úsměv. Na druhou stranu zase zamračený obličej přidává na důrazu při pokárání dítěte. Kontakt očima a fyzický kontakt (objetí, políbení, mazlení, poklepání po rameni, jemné pošťuchování, ...) by měly být součástí našeho každodenního jednání s dětmi. Vhodný a častý kontakt očima a fyzický kontakt jsou dva nejdůležitější dary, které můžeme dítěti dát. (Campbell, 1992, s. 45) V neposlední řadě je nutné zmínit, že při komunikaci s dítětem je potřebná soustředěná pozornost, při které se dítěti věnujeme tak, že nemá žádné pochyby o naší lásce. Dítě cítí, že ho milujeme a uznáváme jeho práva, čímž ho ujišťujeme naší pozorností, vážným přístupem a přímým pohledem. Soustředěná pozornost probouzí v dítěti pocit, že je pro rodiče tím nejdůležitějším tvorem na světě. Dítě by mělo mít pocit jedinečnosti. Pouze soustředěná pozornost může dát dítěti poznání a vědomí vlastní hodnoty. Pokud je v rodině více dětí, je velmi důležité, abychom si našli čas, který strávíme s každým dítětem zvlášť. (Campbell, 1992, s. 54)

Při hodnocení vztahu rodiče k dítěti by se měl posuzovatel zaměřit zejména tyto ukazatele, které vypovídají o zájmu rodiče o dítě:

- znalosti rodičů vnitřního světa dítěte,
- schopnost rodiče realisticky vidět klady i zápory dítěte,
- účast rodiče na základních aktivitách péče o dítě (kdo čte pohádky, kdo děti vodí na kroužky, do školy, kdo s nimi dělá domácí úkoly, kdo s nimi chodí k lékaři, kdo a jak s nimi tráví volný čas apod.),
- schopnost rodiče dát dítěti svou lásku nejen slovy, ale zejména svým chováním. (Bakalář a kol., 2006, s. 19)

4.3 Charakter, morálka a struktura mravních norem rodičů

Slovo charakter pochází z řeckého slovesa, které znamená vyrývat a přeneseně vyjadřuje trvalý a výrazný znak či útvar (vryp). Charakter je spojován s osobní morálkou. Formuje se v průběhu života a projevuje se ve všem, co člověk dělá.

K formování vlastního charakteru má mít dítě dobrý vzor. Dítě se rodí se schopností napodobovat, a proto pátrá po vzorech, které by mohlo vzít za své. Vzor funguje mnohem více než jakákoliv výchova. Základní vzory společenských poměrů odkouká dítě od svých rodičů. To, jak se dítě bude v dospělosti chovat, jak bude vycházet s lidmi ze svého okolí (úcta k člověku, družnost, tolerance, přátelství, smířlivost, ale i nenávisť, nesnášenlivost a další), jaký bude mít vztah k činnostem, zejména k práci (pracovní morálka, svědomitost, iniciativnost, pečlivost, aktivita apod.), pramení ze zkušeností z dětství, z chování jeho rodičů a z prostředí, ve kterém vyrůstalo.

Při hodnocení charakteru či úrovně mravních norem vycházíme zejména:

- ze studia objektivních materiálů (rozvodový spis, disciplinární řízení, řízení o přestupcích či dokonce o trestných činech, častá změna zaměstnání),
 - z daného rozvodového chování rodiče, ze způsobu, jakým řeší konflikt, jak bojuje,
 - z bližší analýzy toho, jak rodič respektuje práva dalších zúčastněných osob (právo dítěte na druhého rodiče a další příbuzné, právo druhého rodiče na styk s dítětem),
 - z výsledků psychologických testů, ze studia odborné literatury, z analýzy odpovědí rodičů.
- (Bakalář a kol., 2006, s. 19, 20)

Z výše uvedených kapitol (4.2 a 4.3) vyplývá, jak ve vztahu k dítěti, tak ve struktuře mravních norem rodičů, že pro formování mravních norem a charakteru má mít dítě kvalitní vzory ve svých rodičích. Příklad rodičů spočívá v jejich osobnostní zralosti, která dětem umožňuje samostatný citový rozvoj nezbytný pro jejich růst v budoucí nekonfliktní osobnost.

4.4 Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

Zpřetrhání citového pouta dítěte k rodiči vede k narušení základní životní jistoty dítěte, popouzení pak k celému spektru poruch a vypěstovaný syndrom zavržení rodiče k poškození psychického vývoje dítěte.

Styk dítěte s druhým rodičem, se kterým nežije, je pro další vývoj dítěte velmi důležitý. Rodiče by si měli uvědomit, že sice už nejsou partneři, ale rodiči zůstávají i nadále, proto by se měli, kvůli svému dítěti, umět domluvit alespoň na základních věcech. V praxi, to však někdy vypadá úplně jinak. Někteří rodiče si přes děti vyřizují své „účty“ a používají je jako nástroj moci, jako prostředek k dosažení svých cílů. Nezřídka se stává, že rodič, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy, popouzí dítě proti druhému rodiči a vyvine spoustu energie na to, aby byl druhý rodič ze styku s dítětem zcela vyloučen. V takovém případě se rodič, kterému je bráněno ve styku s dítětem, obrátí na OSPOD, sociální pracovník pozve k jednání oba rodiče a společně se snaží celou situaci vyřešit ku prospěchu dítěte. Pokud je situace v rodině až takto vyhrocena, občas se stane, že jednání na OSPOD končí bezúspěšně a rodič, kterému je bráněno ve styku s dítětem, je nucen obrátit se na soud s návrhem na úpravu styku. Je velice smutné, když se jednomu rodiči podaří dítě od druhého rodiče naprosto odtrhnout a někdy dokonce dítě začne rodiče, se kterým nežije, nenávidět. Během své praxe jsem řešila dva případy, kdy otcové měli v ruce pravomocný rozsudek o styku s dítětem, matka ho však nedodržovala. Otec měl jedinou možnost jak se s dítětem sejít – přijít před byt matky se soudním exekutorem, případně s policií, a trvat si na vydání dítěte, protože dle rozsudku má být v tento čas u něj. Ani jeden z otců tohoto práva nevyužil. Ne proto, že by své děti neměli rádi, naopak milovali je natolik, že nechtěli, aby jejich děti musely tuto „proceduru“ podstoupit, nechtěli je stresovat a ještě mnohem více zatěžovat.

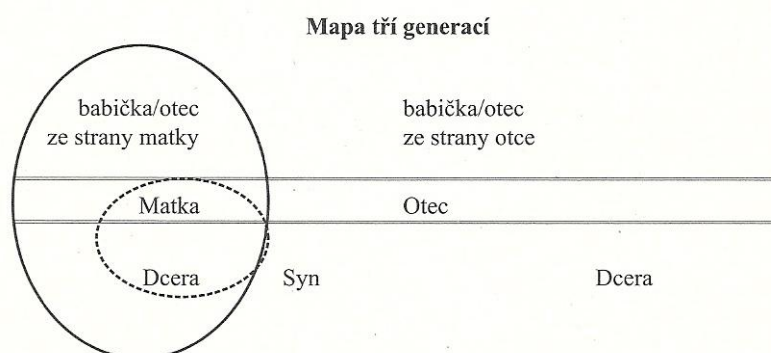
Zkušený posuzovatel docela snadno pozná nebo vycítí postoje jednoho rodiče ke styku dítěte s druhým rodičem. Rodič se zdravou osobností nebrání dítěti ve styku s druhým rodičem, i když k němu má osobní výhrady. Nevyřizuje si jejich vzájemné spory přes dítě, protože zájem dítěte je pro něj důležitější než osobní pomsta. Posuzovatel se také mnohdy o bránění styku dítěte s druhým rodičem dozví od dalších osob, aniž by se na to přímo ptal.

4.5 Vztah dítěte k rodiči

Děti milují své blízké a zároveň chtějí být milovány. Citový vztah dítěte k rodiči je velmi důležitým ukazatelem rodičovské angažovanosti vůči dítěti a její kvality. Dítě potřebuje ke svému normálnímu vývoji trvalou přítomnost dospělé osoby (nejlépe rodiče), k níž si vytváří pevný a trvalý vztah. Je podstatné si uvědomit, že dítě je citově vnímavé již od narození. Citový život dítěte předurčuje jeho vidění světa – jak vnímá rodiče, domov, samo sebe. Vytvářejí se tak základy pro další vývoj dítěte. Děti vnímají naši lásku podle toho, jak se

k nim chováme. Můžeme si je představit jako zrcadla, která naši lásku odrážejí, ale samy ji nevytvářejí. Jestliže jim projevíme lásku, ony nám ji vracejí. Svým chováním vyjadřují city, které k nám chovají. Přijímají nás s našimi klady i zápory a totéž očekávají i od nás.

Děti milují oba rodiče a přejí si, aby byli pořád spolu, bolestně touží po jednotě rodičů. Toto přání se jim však po rozchodu rodičů stane nespílitelné. Rozchodem rodičů děti přichází nejen o jistotu a bezpečí domova, ale dostávají se i do konfliktní situace, když chtějí zachovat loajalitu vůči oběma rodičům. Pro některé děti je to velmi obtížné, proto se přidávají k jednomu z rodičů. Konflikt loajality ale bývá i důsledkem generačních vztahů, které v rodině existovaly již před rozvodem.

Obrázek č. 3: Mapa tří generací

Na obrázku č. 3 tvoří hlavní vztah v rodině matka a nejstarší dcera. Nejstarší dcera, matka a babička ze strany matky vytvořily tříčlennou podskupinu. Pokud by nejstarší dcera chtěla mít s otcem po rozvodu hlubší vztah, může mít pocit viny, že tímto vztahem rozbije dlouhotrvající spojenectví s matkou. Často může mít pocit, že musí obětovat vztah k otci, aby zůstala věrná matce. (Teyber, 2007, s. 155)

V této kapitole jsou shrnuty vztahy např. prarodičů, starších sourozenců i metody zkoumání posuzovatele používaných k rozkrytí vztahů v rodině.

Posuzovatel při práci s rodinou zjišťuje, koho má dítě rádo, koho víc akceptuje, jak rodič umí uspokojovat dětské potřeby apod. Dítě si však může vytvořit pozitivní a pevný vztah k rodiči, jehož celkový profil a předpoklady jsou podprůměrné kvality. Stává se to zejména v případech, kdy:

- je to jediná osoba, která byla dítěti po delší dobu na blízku,
- rodič programově, ale ne vždy zcela vědomě, zamezuje dítěti navazovat jiné vztahy,
- rodič, informovaný o rozvodovém řízení a případně i o znaleckém posudku, dítě cílevědomě manipuluje. (Bakalář a kol., 2006, s. 22)

Vztah dítěte k druhému rodiči bývá po rozvodu velmi ovlivněn rodičem, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy. Děti mnohdy reagují hněvem na rodiče, který odešel, protože si například myslí, že táta je i maminku nechal samotné, odešel od nich, nemá je rád, nechce se o ně starat, nechce s nimi bydlet a od toho se odvíjí jejich vztah k otci. Matky mnohdy nic nevysvětlují, naopak, je pro ně jednodušší být v roli „trpitelky“, čímž děti dostanou snáz na svou stranu. Podaří-li se dětem zachovat si stejně kladný vztah k otci i k matce, některé pak mají pocit, že matce ubližují, pokud dávají najevo velkou radost ze setkání s otcem.

4.6 Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity

Společnost vyžaduje, aby jedinec s ohledem na své podstatné charakteristiky, pohlaví, věk a socioekonomický status vystupoval v určitých rolích, očekává od něj v určitých situacích určité chování. Tak jsou určeny role muže a ženy, dítěte a dospělé osoby, vdané ženy a dívky, ale i cestujícího v autobusu, návštěvníka kina apod. Role je funkcí sociálního učení, je produktem primární a sekundární socializace. Sociální chování, které je v souladu s danou rolí, je reakcemi sociálního okolí zpevňováno a to, které se od daných očekávání odchyluje, je trestáno, např. posměchem, pohrdáním, projevy odporu, v krajním případě pokutami a soudními tresty.

Výzkumy ukázaly, že děti žijící s jedním rodičem se v průměru přizpůsobují lépe, je-li rodič stejného pohlaví. (Bakalář a kol., 2006, s. 23) K uspokojivému osvojení role musí mít děti vhodný vzor. Od útlého věku přes školní věk až po práh dospělosti si člověk vytváří svou společenskou roli podle sexuální identity. Chlapci mužskou, dívky ženskou. Aby dítě mohlo přijmout svou roli zdravě, plně a uspokojivě, musí mít vhodný model. Děvče se identifikuje s matkou a dospívá k pocitu, že je správnou ženou, stejně tak chlapec pomocí identifikace s otcem dospěje k závěru, že je správným mužem.

4.7 Úroveň vzdělání a inteligence rodiče

Původní význam slova inteligence znamená rozumovou schopnost, zdatnost, která umožní správně a vhodně spojit novou informaci či poznatek s dosavadními vědomostmi. „*Inteligence je schopnost chápat, zobecňovat, usuzovat, používat symboly, učit se ze zkušenosti, řešit problémy, hodnotit a orientovat se v nových situacích.*“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 224)

Rodič, který má výrazně vyšší vzdělání a inteligenci, bude dítě více stimulovat v jeho rozumovém vývoji, předá mu více zkušeností a poznatků. Toto kritérium lze velmi snadno ohodnotit – dosažené vzdělání, testy inteligence. Výše dosaženého vzdělání vypovídá nejen o nadání, o zájmu o obor, ale i o významných povahových vlastnostech jako je vytrvalost, cílevědomost a houževnatost.

4.8 Šíře rodinného zázemí

V době kolem rozvodu nastává spousta nevyhnutelných změn. Čím více důvěrně známých věcí v životě dítěte zůstane, tím lépe. Velmi důležitý je kontakt s příbuznými, zejména, má-li k nim dítě blízký vztah. Širší rodinné zázemí je pro všestranný rozvoj dítěte a jeho pocit životní jistoty příznivější. Do širšího rodinného zázemí počítáme babičku, dědečka dítěte, tetu, strejdu a jejich děti. Kritérium nabývá na důležitosti teprve tehdy, je-li početní nepoměr výraznější, např. jeden osamělý rodič s jedním sociálně omezeným příbuzným, ve srovnání s druhým rodičem, který má několik sociálně fungujících příbuzných. Důležitou roli zde také hraje vzdálenost mezi příbuznými, jak často se s dětmi stýkají, kvalita příbuzenského vztahu, ochota příbuzných pomoci a je dobré znát, kdo by rodiče zastupoval v případě, že by své povinnosti nemohl, např. z důvodu nemoci, dočasně vykonávat. (Bakalář a kol., 2006, s. 23)

4.9 Kontinuita prostředí dítěte

Mnohé děti se po rozvodu rodičů velmi obávají toho, že se budou muset stěhovat do jiného domu, případně bytu, který bude s největší pravděpodobností menší a méně pohodlný. Pro dítě je po rozchodu rodičů velmi důležité, aby alespoň něco zůstalo stejné. Rodina se rozpadla, máma a táta si jde každý svou cestou – co bude dál? Dítě by pokud možno nemělo přetrhávat svazky s dalšími důležitými osobami a s prostředím, na které si zvyklo. Nemělo by zároveň ztratit jednoho z rodičů, kamarády a prostředí, které dobře zná (školu, učitele, sousedy). V případě rozchodu rodičů by se měly minimalizovat ztráty v životě dítěte. Samozřejmě, existují případy, kdy změna prostředí po rozchodu rodičů je žádoucí a to např. v situaci, kdy rodina bydlela v bytě, ve kterém probíhalo domácí násilí. V tomto případě je dokonce vhodné se z tohoto bytu odstěhovat, aby každý kout v bytě dítěti nepřipomínal tuto traumatizující zkušenost.

4.10 Socioekonomický status

Rozchodem rodičů by se neměla snížit životní úroveň dítěte. Samozřejmě, má-li jeden z rodičů vyšší příjmy, může dítěti zajistit lepší životní úroveň než ten druhý. Rodič, který disponuje většími finančními prostředky, může dítěti zajistit:

- lepší hygienu bydlení – vlastní pokoj, větší prostor, lepší lokalitu,
- lepší a hodnotnější stravu,
- lepší lékařskou péči,
- lepší přístup k vyššímu vzdělání,
- větší spektrum podnětů pro rozvoj schopností, dovedností a zájmů,
- lepší podmínky pro rozvoj nadání a talentu,
- lepší (na podněty bohatší) prázdniny apod. (Bakalář a kol., 2006, s. 25)

Ve výše uvedených kapitolách (4.6 až 4.10) je popsáno určení rolí muže a ženy, dítěte a dospělé osoby a to, že k uspokojivému osvojení rolí musí mít děti vhodný vzor. Role rodičů jsou obecně charakterizovány i v jejich rozumové úrovni a v inteligenci. V konfliktních situacích je důležitá šíře rodinného zázemí, širší zázemí je pro dítě příznivější. Po rozvodu je důležitá kontinuita vztahů dítěte se širším rodinným zázemím. Velmi důležité je také zachování socioekonomického statusu rodiny, aby se výrazně nesnížila životní úroveň dítěte.

5 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí, jako odvětví veřejného práva, má v České republice svoje poslání, které je stvrzeno mnoha zákony a mezinárodními dokumenty a z pohledu ústavních principů zejména Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o právech dítěte. Orgány sociálně-právní ochrany řeší velice složité situace dětí s trvalým pobytem na území České republiky, dětí – cizinců, které pobývají v České republice, ale také dětí, které mají obvyklé bydliště v cizině a do České republiky byly protiprávně přemístěny nebo naopak byly protiprávně přemístěny do ciziny. K právním předpisům, které upravují ochranu dětí v různých životních situacích, přibývají mezinárodní smlouvy, nařízení Rady EU a doporučení RE, která zdokonalují ochranu dětí za předpokladu, že s nimi příslušné orgány a instituce, včetně orgánů sociálně-právní ochrany, pracují a správně je ve vzájemných souvislostech aplikují. (Novotná, Burdová, 2007, s. 7)

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně, obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny.

Předním hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí (dále jen SPOD) je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí. SPOD se poskytuje všem dětem mladším 18 let bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu. Stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního. Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů SPOD je princip preventivního působení na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že je nutné působení veřejné moci. Cílem SPOD je v neposlední řadě sanace rodin. Důraz je také kladen na ochranu dětí ve smyslu prevence rizikového vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patogenních vlivů. (Novotná, Burdová, 2007, s. 7)

Z výše uvedeného je zřejmé, že znalost legislativy je nezbytně nutná pro správný výkon role sociálního pracovníka, pro důsledné poskytování právní ochrany dětí a k prevenci ohrožení dětí samotných možnými sociálně patogenními vlivy.

5.1 Case management v sociálně-právní ochraně dětí

Case management bychom mohli do českého jazyka přeložit jako „vedení případu“. Case management se používá při řešení životních nebo sociálních situacích, které mají více příčin a do jejichž úspěšného zvládnutí je třeba aktivně a intenzivně zapojit nejen klienta, ale i multidisciplinární tým (např. při řešení drogových závislostí v SPOD). Jedná se o model práce s klientem, kdy sociální pracovník účelně řídí služby poskytované klientům, s tím, že do všech fází tohoto procesu je zejména aktivně zapojen sám klient. Je-li klientem rodina, samozřejmě jsou do spolupráce zapojeny i děti a s ohledem na jejich věk, způsobilost a komunikační možnosti. Hlavním cílem case managementu je aktivizace klienta a jeho zplnomocňování k řešení své životní situace. V oblasti SPOD je zcela zásadní, aby všechny aktivity směřovaly k ochraně dítěte, k naplnění všech jeho potřeb, s důrazem na potřeby emocionální a sociální, a k podpoře stabilního a funkčního prostředí, ve kterém bude dítě vyrůstat. (Pemová, Ptáček, 2012, s. 40)

Zvláštností case managementu v sociální práci je, že sociální pracovník nepracuje pouze s klientem samotným, ale i s jeho sociálním prostředím. K intervenci tedy dochází nejen na straně klienta, ale i na systémové úrovni (spolupráce se školou, s dětským zdravotním střediskem, ...). Case management může s rodinou pracovat buď přímo (jednání na OSPOD, návštěvy a šetření v rodině, návštěvy dětí ve škole, ...) nebo nepřímou formou nasmlouvaných sociálních služeb (neziskové organizace – sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, doučování dětí, organizování volnočasových aktivit dětí, ...). Proces case managementu spočívá ve screeningu, v hodnocení rizik, plánování péče, poskytování služeb, monitorování poskytovaných služeb, hodnocení, ochrana zájmu klientů.

Hlavním nástrojem case managementu v ochraně dětí je systematická případová práce s klientem. Jejím nejpodstatnějším cílem je zastavit sociální propad klienta a trvalé zlepšení jeho situace. Během celého procesu práce s rodinou, by měla rodina být co nejaktivnější. Při jednání s klientem je potřeba co možná nejkonkrétněji stanovit obsah spolupráce, ale rovněž si vyjasnit formu požadované intervence. Sociální pracovník ze své pozice může klientovi nabídnout čtyři formy intervenčních strategií.

- Návody a poučení – klient očekává, že mu sociální pracovník předloží potřebné informace, které mu pomohou lépe se orientovat v jeho situaci a umožní mu vybrat jeho vlastní řešení.
- Pomoc – klient sdělí sociálnímu pracovníkovi svůj problém a očekává jeho pomoc nebo informace o možných variantách, které mu pomohou jeho situaci vyřešit (např. klientka chce zažádat o svěření dětí do své péče a potřebuje pomoci se sepsáním návrhu k soudu).

- Doprovázení – klient hledá u sociálního pracovníka podporu a účast na jeho obtížné situaci, kterou není schopen sám zvládnout (např. při úmrtí v rodině, ztrátě zaměstnání). Jedná se o přechodné období potřebné pro psychické přijetí zásadních změn v životě.
- Terapie – není součástí SPOD poskytované orgánem sociálně-právní ochrany dětí (např. děti jsou traumatizovány vysoce konfliktním rozpadem rodiny a tuto situaci je potřeba řešit odborným poradenstvím, což sociální pracovník může zprostředkovat).

Jednou z technik, která je používána v průběhu case managementu, je případová konference = odborná diskuze zainteresovaných subjektů nad konkrétním případem dítěte, či jeho rodiny. Účelem je rychlé a úplné vyhodnocení situace v rodině s cílem nalézt co nejúčinnější řešení. Setkání se účastní určení odborníci za účelem řešení konkrétního problému. Případová konference se uskutečňuje za účasti dítěte a jeho rodiny. Přestože se případové konference účastní členové rodiny, za vypracování intervenčního plánu zůstávají zodpovědní odborníci. ((Pemová, Ptáček, 2012, s. 45)

Nedílnou součástí case managementu je pečlivé vedení spisové dokumentace. Spisová dokumentace by měla být vedena řádně, přehledně a pravidelně. Je důležité vědět, co není zapsáno ve spisové dokumentaci, jakoby se ani nestalo. V dnešní době je sociální pracovník zahlcen neskutečným množstvím „papírů“. Nicméně je potřeba si uvědomit, že pracovník konkrétní rodinu, se kterou dlouhodobě pracuje, velice dobře zná a „papírování“ ho s největší pravděpodobností sice zdržuje, ale v případě jeho nepřítomnosti v zaměstnání, by bez přesně vedené dokumentace mohlo, při práci s „jeho“ rodinou, dojít k fatálním chybám.

5.2 Rodina a její postavení v systému sociálně-právní ochrany dětí

Rodina je jednou nejstarší sociální institucí, je jak sociálním subjektem, tzn., že poskytuje svým členům zabezpečení v případě nepříznivých sociálních situací, tak i sociálním objektem, tzn., že k ní směřují aktivity a úsilí jiných poskytovatelů sociálních služeb. I pro mnohé odborníky (sociology, demografy, antropology) je v současné době velmi obtížné shodnout se na jednotné, obecně platné definici rodiny. Např. sociologické pojetí – „rodina je obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotku a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje“. (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, s. 940) Původní model manželského páru, který pečuje o své biologické děti, je čím dál častěji

nahrazován variantnějšími typy rodinného soužití (osamělí rodiče, rekonstruované rodiny, děti vychovávané vzdálenějšími příbuznými apod.). (Pemová, Ptáček, 2012, s. 133)

Při poskytování ochrany dětí musíme respektovat nejenom právní souvislosti, ale měli bychom zejména vnímat psychologické pojetí rodiny. Měli bychom respektovat hlavně představu dítěte o rodině, o tom, kdo je mu blízký a naopak. V systému ochrany dítěte je potřeba určit okruh a zároveň „pořadí důležitosti“ rodičů nebo osob, které o dítě pečují a z toho vycházet.

5.3 Intervence v rodině

Smyslem intervence je především zpřehlednit situaci klienta, stanovit příčiny aktuální obtížné situace a hledat možnosti, jak ji změnit. Společně vytvořený intervenční plán umožňuje klientovi, aby porozuměl své situaci, stanovil si reálné cíle a způsoby, jak svou stávající situaci změnit, aby jeho „kroky“ na sebe logicky navazovaly, klient byl motivován ke změně a zároveň, aby nebyl přetížen.

SPOD je garantovaná státem prostřednictvím státní správy, ale přímo realizovaná je konkrétními sociálními pracovníky. Při poskytování SPOD se orgány k tomu zákonem určené v převážné většině případů vměšují do soukromého a rodinného života. Mohou tak učinit jen v zákonem dovolených případech a při respektování základních principů, na kterých je SPOD postavena. Nicméně, většina rodičů považuje zásah státu za nemístný a neadekvátní, protože vnímají svou rodinu a domov jako navýsost soukromý prostor, kam umožňují vstup jen osobám, které považují za blízké. Mají velmi často pocit, že v rámci intervence stát vystupuje z pozice moci. Je třeba mít na paměti, že sociální pracovník se s klienty setkává v jejich nejtěžších životních situacích, kdy jsou frustrovaní, stresovaní a často projevují známky deprese. Intervence sociálního pracovníka je téměř vždy brána jako zásah do soukromí a celistvosti rodiny, proto je nutné předpokládat nepřátelské či odtahované reakce rodiny.

Intervence v rodině se musí zaměřovat na rodinu jako na celek. Účinnější jsou ty intervence, které se zaměřují na jednotlivé procesy odehrávající se v rodině, než intervence, které se soustředí pouze na jednotlivé členy rodiny. Je nutné znát souvislosti a vzájemné vztahy v rodině. Již od prvního kontaktu s klienty je potřeba hledat s rodinou společný zájem (vyřešení jejich problému), aktivně rodinu zapojit do individuálního plánování a překonání odporu rodiny. Klíčovým momentem úspěšnosti práce s rodinou je aktivní zapojení rodiny do intervenčního procesu a to nejen ve smyslu, že rodina bude automaticky plnit naše návrhy

a postupy. Mezi klientem a sociálním pracovníkem by měl být navozen vztah založený na důvěře a to ať už individuálním přístupem ke klientovi, dostatečným respektováním klienta, neodsuzujícím a empatickým přístupem sociálního pracovníka, nebo tím, že klient bude mít možnost vlastní volby, bude mít možnost vyjadřovat negativní i pozitivní pocity a bude zplnomocněn k rozhodování o svém životě. (Pemová, Ptáček, 2012, s. 137)

5.4 Role OSPOD při řešení výchovných problémů dětí

Sociální práce s rodinou realizovaná pracovníky SPOD obsahuje řadu činností, které upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Je mimo jiné zaměřena na sociální poradenství rodičům, fyzickým osobám, kterým jsou děti svěřeny do výchovy, nebo nezletilým dětem v obtížných životních situacích. SPOD se rozumí zejména:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. (Novotná, Burdová, 2007, s. 17)

Pracovníci SPOD jsou podle výše uvedeného zákona povinni chránit veškeré zájmy, život a zdraví nezletilých dětí, jsou-li ohroženy. Z tohoto důvodu mohou jako jediní pracovníci pomáhajících profesí bez souhlasu rodičů provádět šetření v místě bydliště rodiny, ptát se na péči rodičů ve školských a zdravotnických zařízeních apod. V případě, že získají informace, které vypovídají o ohrožení dítěte, mají právo rozhodovat o udělení výchovných opatření, podat k soudu návrh např. na nařízení soudního dohledu nad dítětem, či návrh na umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy. (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 25)

V mé práci probíhá prvotní seznámení s rodinou většinou při jednání ve věci úpravy výchovy a výživy k nezletilému dítěti, kdy se rodiče snaží dohodnout, komu z nich bude nezletilé dítě svěřeno do výchovy. Toto jednání předchází stání u soudu, během něhož bude nezletilé dítě pravomocně svěřeno do výchovy jednoho z rodičů, případně do střídavé výchovy obou. Během prvního jednání na OSPOD se téměř ve všech případech řeší pouze toto. Ve věci případných výchovných problémů spojených s rozchodem rodičů, rodič OSPOD většinou kontaktuje až posléze a to v době, kdy si sám s dítětem neví rady. Do poslední chvíle své dítě omlouvá, přisuzuje vinu sobě a bývalému partnerovi, vzniklým situacím během i po jejich rozchodu a v neposlední řadě nevěří, že by něčeho takového bylo jeho dítě schopno. OSPOD si může rodiče nezletilého také předvolat, když je mu od policie v rámci systému včasné intervence doručeno hlášení o události, ve které bylo účastníkem nezletilé dítě,

případně na základě hlášení od jiné instituce (škola, lékař apod.), ale i na podkladu anonymního oznámení.

Sociální pracovník pozve rodiče společně s nezl. na OSPOD písemnou formou, případně telefonicky, a společně se snaží vzniklou situaci vyřešit zejména ku prospěchu nezletilého. S každým zúčastněným provede samostatný rozhovor, ze kterého se snaží zjistit jejich názor a náhled na situaci, ale také míru závažnosti vzniklého problému. Snaží se rozpoznat, jak se v této situaci dotyčný cítí, jak ji prožívá, co to pro něj znamená. Sociální pracovník by měl být profesionální, racionálně uvažující, měl by být vybaven dobrými komunikačními schopnosti, ale také empatií, schopností naslouchat, vstřícností a jistou mírou tolerance. Rozhovor s klientem není nikdy přesně připraven. Sociální pracovník může mít sice v bodech připraveno, o čem bude s klientem hovořit, ale nikdy není žádný rozhovor stejný, i když se řídíme podle „šablonek“. Každá záležitost je vysoce individuální, stejně, jako je individuální prožívání rodičů a jejich dětí.

Během rozhovoru sociální pracovník klienta nejen naslouchá, ale i pozoruje. Pozorování je nejstarší základní psychologická metoda, která může být chápána jako plánovité pozorné vnímání určitého objektu, spojené s úmyslem získat o něm přesné a co nejrozsáhlejší poznání. (Nakonečný, 1998, s. 96) Pozorování je sociálním pracovníkem prováděno spíše bezděčně, víceméně automaticky a to už od vstupu klienta do dveří. Během pozorování v rámci rozhovoru můžeme dle reakcí klienta vysledovat jeho emoční a psychické rozpoložení, které nám může dokreslit závažnost celé situace.

Sociální pracovník si od prvního kontaktu s klientem vede přesnou dokumentaci, tzv. spis Om. Jedná se o spisovou dokumentaci, která obsahuje základní anamnestické údaje o rodině, o tom, kterou školu dítě navštěvuje, k jakému lékaři dochází, také je zde popsána veškerá práce s klientem, průběžné záznamy ze šetření v domácnosti klienta, ale také zprávy od jiných institucí (školská a lékařská zařízení, policie, ...).

Po získání základních informací o rodině, začíná konkrétní práce s rodinou a její sanace. Vzhledem k tomu, že má práce je zaměřena na výchovné problémy spojené s rozpadem rodiny, zmíním se o konkrétních postupech OSPOD používaných při zjištěných výchovných problémech.

Po zjištění výchovných problémů, je rodičům pracovníkem OSPOD doporučena návštěva střediska výchovné péče, kde se dítěti věnují odborníci (psychologové, etopedové, speciální pedagogové). Nezletilý dochází do střediska pravidelně, může se tam účastnit i terapeutické skupiny, která je zaměřena na jeho problém. Závěrečnou zprávu ze sezení s nezletilým obdrží rodiče a záleží na nich, zda ji předají dalším institucím. Pokud ambulantní sezení nejsou

dostačující a chování nezpl. se zhoršuje, je rodičům nezletilého doporučeno, aby se jejich dítě zúčastnilo šestitýdenního pobytu na internátním oddělení střediska výchovné péče. Po absolvování zmíněného pobytu trvá následná ambulantní péče ještě rok.

Dále je rodičů nezletilých doporučena návštěva poradny nebo spolupráce s neziskovými organizacemi, např. s Dobrovolnickým centrem v Ústí nad Labem, které mj. pořádá kurzy pro rodiče a partnery o správné výchově a komunikaci s dětmi za účasti psychologa. Jako další nabízí sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi:

- Program KOMPAS – sociálně preventivní program zaměřený na rozvoj KOMunikace, PARTnerství, Spolupráce, kde se dva vyškolení dospělý dobrovolníci věnují skupince šesti dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Náplní těchto setkání jsou hry, výlety a soutěže, ale i další aktivity zaměřené na podporu vzájemných vztahů a rozvíjení hodnot jako jsou respekt, přátelství, řešení konfliktů, sebeúcta.
- Program SP – akreditovaný sociálně preventivní program zaměřený na pomoc dětem ve věku od 8 do 15 let, kde se jeden dospělý dobrovolník věnuje jednomu dítěti. Náplň schůzek závisí především na nich, na jejich rozhodnutí. Dělají, co je baví a co je pro ně přínosem (sportují, chodí do kina, na výlety, povídají si, ...).
- TSP – Terénní Sociální Práce – cílem je pomoci rodinám s dětmi v jejich přirozeném prostředí při řešení problémů, které nepříznivě ovlivňují jejich život. (http://www.dcul.cz/stranky/hlavni_cz.htm)

OSPOD nejenom odkazuje na neziskové organizace, ale sám pořádá výchovně rekreační tábory pro děti ze sociálně znevýhodněných rodin. Náplní těchto táborů je nejen zábava, soutěže a odreagování dětí, ale zejména výchovné působení na děti směřující k odstranění nebo potlačení poruch chování a k získání potřebných společenských a hygienických návyků.

Dalším možným postupem OSPOD je uložení výchovných opatření. Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může orgán sociálně-právní ochrany dětí, učinit tato opatření:

- napomené vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, kteří narušují jeho řádnou výchovu;
- stanoví nad nezletilým dohled a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti;
- uloží nezletilému omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných. (ÚZ číslo 691, 2008, s. 11)

V krajním případě, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, může OSPOD podat k soudu návrh na umístění nezletilého do zařízení ústavní výchovy nebo do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Je-li to v zájmu nezletilého nutné, může OSPOD tento návrh podat i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela.

Výchovné problémy u nezletilých dětí na druhém stupni základní školy OSPOD předává k řešení oddělení sociální prevence – kurátorům pro mládež. Kurátor pro mládež se zaměřuje (podle § 6 zákona o SPO) zejména na děti, které

- vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají povinnou školní docházku (dětí na druhém stupni povinné školní docházky),
 - nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, živí se prostitucí,
 - požívají alkohol nebo návykové látky (dětí na druhém stupni povinné školní docházky a dětí do osmnácti let),
 - spáchaly trestný čin, nebo, jde-li o děti mladší patnácti let, spáchaly čin, který by byl jinak trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití,
 - se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte nebo dětí, které mají opakované závažné výchovné problémy ve škole (dětí na druhém stupni povinné školní docházky a dětí do osmnácti let),
- pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí. (Novotná, Burdová, 2007, s. 25)

EMPIRICKÁ ČÁST

1 Formulace dílčích cílů výzkumu

Jak už z názvu mé diplomové práce vyplývá, zaměřila jsem se na možné výchovné problémy dětí po rozpadu rodiny. Rozpad rodiny je velmi zatěžující pro všechny její členy. Jak se rodiny s touto stresovou a zátěžovou situací vyrovnávají? Samozřejmě existují rodiny, které tuto situaci zvládnou s přehledem a dokážou se na všem domluvit, s těmito rodinami se setkáme pouze jednou, sepíšeme jejich dohodu, vidíme je poprvé a naposledy.

Na druhou stranu existují rodiny, kde rozchod rodičů nemá bezproblémový průběh a na tyto rodiny jsem se ve své práci zaměřila. Rodiče se nedokážou dohodnout, dělají si vzájemné naschvály, uráží se a ponižují. Jak lze druhému rodiči nejvíce ublížit, když to krásné, co mezi nimi kdysi bylo je dávnou minulostí a na druhém jim už vůbec nezáleží? Jak se druhému rodiči pomstít za všechna utrpení a příkoří? Manipulací dítěte a jeho popouzením proti druhému rodiči. Jak jsem již zmínila v teoretické části mé práce, v této fázi ublíženosti rodiče vidí jen sami sebe, jsou zaslepeni svou zlobou, uražeností a bolestí. Kde jsou však v této chvíli děti? Kdo na ně bere ohledy? Je tu v tuto chvíli vůbec někdo, kdo je chce uchránit před ještě mnohem hlubší bolestí? Uvědomují si rodiče vůbec, jak dítěti ubližují, když si ho mnohdy berou jako prostředníka, když se o něho přetahují jako o nějakou věc? Zvážíme-li, čím si mnohé děti musí projít, jakými peripetemi, nemůžeme se následně divit tomu, jakými způsoby se s touto situací vyrovnávají. Stejně jako dospělí, tak i děti, se snaží hlavně „přežít“.

Cílem mé práce bylo zjistit, k jakým výchovným problémům může docházet po rozchodu rodičů a jaká je role OSPOD při jejich řešení. Na základě výše uvedeného jsem si stanovila tři dílčí cíle. První z dílčích cílů by měl odpovědět na otázku, jakým způsobem se děti vyrovnávají s rozpadem rodiny doma. Zajímá nás, **jaké výchovné problémy se mohou vyskytnout v rodině.**

Druhý cíl je zaměřen na možné **výchovné problémy dětí mimo rodinu** (mezi svými vrstevníky, ve škole, případně v jiných mimoškolních institucích).

Třetí cíl je směřován na zjištění **schopnosti komunikace mezi rodiči při řešení výchovných problémů dítěte** a to konkrétně do jaké míry jsou rodiče po rozchodu spolu schopni komunikovat v zájmu dítěte.

1.1 Dílčí cíle výzkumu

- C1: Zjistit, jaké výchovné problémy se mohou projevit v rodině.
- C2: Zjistit, jaké výchovné problémy se mohou vyskytnout mimo rodinu, mezi svými vrstevníky.
- C3: Zjistit, do jaké míry jsou spolu rodiče schopni komunikovat při řešení výchovných problémů dítěte.

2 Informační zdroje

Po stanovení cílů je nutné si určit zdroje dat, ze kterých budu vycházet. V první řadě se jedná o spisovou dokumentaci Om, která je zakládána při prvním kontaktu s rodinou. Spisová dokumentace obsahuje zejména osobní údaje dětí, jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech těchto dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči, s dětmi nebo jinými osobami, kopie podání soudům a jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů. Spisová dokumentace byla použita k analýze všech dostupných dokumentů důležitých k získání odpovědí na definované cíle. Druhým, velmi důležitým, zdrojem dat byl rozhovor s rodiči, ale i s jejich dětmi.

Jako vzorek zkoumání jsem si vybrala deset rodin, u kterých se výchovné problémy dětí projevily v období rozchodu rodičů, kdy děti do rozpadu rodiny žádné výchovné problémy neměly (viz dále stručná anamnéza všech deseti rodin).

3 Výzkumné metody

Pro svou diplomovou práci a s ohledem na mou práci odborné sociální pracovnice OSPOD jsem si vybrala kvalitativní výzkum, jehož výhodou je získání hloubkového popisu případů, kdy sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky. Kvalitativní výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců. Tyto situace reflektují každodennost jedinců, skupin, společností nebo organizací (Hendl, 2005, s. 51).

Kvalitativní výzkum je orientován na vyhledávání nových informací a probíhá nejčastěji v přirozených podmínkách sociálního prostředí. Základní předností kvalitativního výzkumu je tedy jeho realizace přímo v daném prostředí, nebo v přímém vztahu s konkrétními jedinci, kterých se problém týká. Nevýhodou tohoto výzkumu je, že vzniklé hypotézy či teorie není možné zobecňovat. Jsou platné jen pro vzorek, na kterém byla data získána.

Ve svém výzkumu jsem použila dvě metody: analýzu dokumentů a rozhovor.

3.1 Analýza dokumentů

Analýza dokumentů patří k standardní aktivitě jak v kvalitativním, tak v kvantitativním výzkumu. Za dokumenty považujeme taková data, která vznikla v minulosti a byla pořízena někým jiným než výzkumníkem. Výzkumník se zabývá tím, co je k dispozici, ale musí to vyhledat. Dokumenty mohou tvořit jediný datový podklad výzkumu nebo doplňují data získaná pozorováním a rozhovory. Velkou výhodou dokumentů je jejich rozmanitost. Rozlišujeme osobní dokumenty, úřední dokumenty, archivované údaje, výstupy masových medií a virtuální data (Hendl, 2005, s. 204). Analýza dokumentů je důležitá zvláště tehdy, když se jedná o časově vzdálené události.

Jak jsem již uvedla výše, data pro svou práci jsem získávala ze spisové dokumentace Om - osobní údaje dětí a jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech těchto dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči, zprávy ze školy, od lékaře a dalších institucí. Ve spisu musí být zaznamenán každý kontakt s klientem i s osobami, které mají co s konkrétním klientem společného. Co není zaznamenáno, jakoby ani nebylo.

3.1 Rozhovor

Rozhovor je základní nástroj sociálního pracovníka. Jedná se o dorozumívání se dvou nebo více osob, sdělování a sdílení pocitů. Probíhá na úrovni slov i na neverbální úrovni. Sociální pracovník by měl používat jazyk, kterému klient rozumí, přirozený slovník, slovník klienta. Vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci a interpersonální porozumění. Velmi podstatnou složkou rozhovoru je naslouchání.

Při správně vedeném rozhovoru by mělo jít o dvoustrannou rovnocennou komunikaci. Během rozhovoru musíme dbát na jeho průběh. Rozvleklé odpovědi, nepodstatné poznámky snižují jeho efektivnost. Aby měl rozhovor správný průběh, musí tazatel vědět, co se chce dozvědět a musí klást správné otázky, které povedou k informačně hodnotným odpovědím. Otázky musí být srozumitelné a jasné. Během rozhovoru musí tazatel udržovat motivaci klienta k vyprávění.

Pro svůj rozhovor jsem si připravila otevřené otázky, které bez omezení vedly klienty k vyjádření jejich postojů, myšlenek a pocitů. Rozhovory byly realizovány při jednání s rodinou na OSPOD, kdy s dětmi bylo hovořeno bez přítomnosti jejich rodičů a s rodiči bez přítomnosti dětí.

Otázky pro rodiče

Od kdy jste začali pozorovat změnu v chování Vašeho dítěte?

Do této doby bylo Vaše dítě bezproblémové?

Jak se dítě konkrétně projevovalo?

Jaký názor máte na chování Vašeho dítěte?

V čem konkrétně vidíte problém?

Jak vycházíte a komunikujete s druhým rodičem?

Otázky pro děti

Jak se cítíš v této situaci?

Co by sis přál(a)?

Kdo a jak by mohl Tvoji situaci zlepšit?

Existuje něco, co by mohlo tvé chování změnit k lepšímu?

Rodina č. 1 – Daniel (R1)

Věk dítěte: 13 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 10 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: svěřen do výchovy matky, od 11 let střídavá výchova rodičů (týden u matky a týden u otce) cca půl roku, následně předán do výchovy otce.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: do střídavé výchovy Daniel navštěvoval otce jednou za 14 dní o víkendu.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: velký problém, rodiče nejsou schopni jakékoliv domluvy, nekomunikují spolu, nepředávají si žádné informace o nezletilém, vzájemné a opakované rozepře rodičů řešila i policie, rozpory mezi sebou řeší přes syna, matka mluví před synem vulgárně o otci i jeho přítelkyni, otec na OSPOD uváděl, že péče matky o nezletilého není v pořádku, matka i při jednání na OSPOD slovně atakuje otce, je vulgární.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): Daniel má rád oba rodiče, z celé situace je rozhozený, mívá hysterické záchvaty, výbuchy zlosti a vzteku, agrese, matce vyhrožoval svou smrtí, v některých situacích má tendence „přehrávat“.

Výchovné problémy dítěte: falšování známek ve škole, neplnění úkolů do školy, zhoršení školního prospěchu, lhaní oběma rodičům (zneužívání jejich vzájemné nekomunikace), vůbec neposlouchá matku, nerespektuje a neuznává ji.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP.

Aktuální rodinná situace: Daniel ve výchově otce, kde je spokojený, sám si to tak přál. S matkou odmítá jakkoliv komunikovat, nechce se k ní vrátit (matka ho neustále osočovala a atakovala, že jsou problémy jen kvůli němu). Výchovné problémy řeší pravidelným docházením do SVP.

Rodina č. 2 – Jaroslav (R2)

Věk dítěte: 13 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 11 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: matce.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: bez problémů, pravidelný.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: prakticky spolu nekomunikují, sdělují si jen to, co opravdu musí a to se vždy neobejde bez hádek a urážek, kterým někdy bývá přítomen i Jaroslav.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): napadá všechny rodinné příslušníky v domácnosti matky (včetně mladší sestry), matka ho nezvládá od rozchodu rodičů, Jaroslav je na ni hrubý, napadá ji (měla na nohou i modřiny od jeho napadení). Pokud je u otce třeba 14 dní, po jeho návratu je cca týden hodný a pak se vše opakuje nanovo.

Výchovné problémy dítěte: zhoršený prospěch ve škole, neplnění úkolů do školy, nekázeň, nerespektování autorit, agresivita, ataky vzteku, neplnění svých povinností, útěk do party.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP.

Aktuální rodinná situace: Jaroslav žije po vzájemné dohodě rodičů v domácnosti otce, nejsou s ním problémy, ve škole je chválen za své chování, ale i za snahu během vyučování. S matkou je v pravidelném kontaktu.

Rodina č. 3 – Jindřich (R3)

Věk dítěte: 10 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 7 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: střídavá výchova rodičů, v 9 letech dítěte rodiče obnovili společné soužití cca na půl roku, poté na základě rozhodnutí soudu o předběžném opatření Jindřich svěřen do výchovy matky.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: matka odmítá syna otci předávat kvůli údajným problémům s alkoholem, z důvodu jeho nespolehlivosti a ze strachu o život syna, styk otce se synem následně určen soudně, matkou nedodržován ve stanoveném rozsahu.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: nedokážou spolu vůbec komunikovat, neustále dohady, vzájemné slovní i fyzické napadání před Jindřichem, při jednání na OSPOD vzájemné slovní napadání a obviňování z alkoholismu, otec matku obviňuje z promiskuity. Vzájemná manipulace dítěte proti druhému rodiči. Na základě rozhodnutí soudu nařízen znalecký posudek se zaměřením na skutečnost, kdo z rodičů má lepší výchovné předpoklady, dále pak zda a v jakém rozsahu je žádoucí styk s druhým rodičem.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): odloučení od otce nese velmi těžce, chce být s otcem, matce se bojí cokoliv říci, aby na něj nekřičela a nebyla na něj zlá, noční můry, pláč v noci, při stupňování hádek rodičů opakovaný „útěk do nemoci“.

Výchovné problémy dítěte: útek od matky, neplnění svých povinností, lhaní, ve škole vulgární na učitele, zhoršení prospěchu i kázně.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP. Rodičům zároveň doporučeno po určitou dobu docházení do psychiatrické ambulance za účelem doložení zprávy, že v nadměrné výši nepožívají alkoholické nápoje (zprávy obou rodičů nepotvrdily abúzus alkoholu).

Aktuální rodinná situace: Jindřich je dva měsíce „na zkoušku“ ve výchově otce, odmítá se k matce vrátit. Otec s ním dochází do SVP. Doporučení psychologa: u otce zkusit nový systém společného soužití s pravidly, povinnostmi a nároky. Soudní jednání odročeno.

Rodina č. 4 – Kryštof (R4)

Věk dítěte: 13 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 11 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: matce.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: pravidelný v rámci pracovních možností otce.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: rodiče spolu vůbec nekomunikují.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): nešťastný, chtěl by být v domácnosti otce. Krátce po rozchodu byl s otcem domluvený, že si ho otec vezme k sobě, byl nadšený, strašně moc si to přál a těšil se, že s ním bude bydlet. Nakonec však byl velmi zklamán, zůstal v domácnosti matky, protože otec byl v zaměstnání povýšen, což bylo spojeno s jeho větší časovou vytížeností a nemohl by se o Kryštofa starat.

Výchovné problémy dítěte: drzý, neukázněný, narušování výuky, zhoršení školního prospěchu i kázně, hrubé chování ke spolužákům, šikanování dětí.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP.

Aktuální rodinná situace: Kryštof ve výchově matky, smířený se současnou rodinnou situací, s otcem se vídá sporadicky, s matkou dochází do SVP.

Rodina č. 5 – Martin (R5)

Věk dítěte: 17 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 14 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: matce.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: pravidelně jednou za 14 dní na víkend.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: žádná.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): veškeré neúspěchy a problémy řešil Martin vztekáním, vzdorováním a trucováním, agresivitou, hysterií, neadekvátními reakcemi na jakýkoliv podnět.

Výchovné problémy dítěte: agresivita, vyvolávání konfliktů mezi spolužáky, slovní i fyzické napadání spolužáků, zhoršení chování i prospěchu, ve škole neplnění zadaných úkolů, záškoláctví.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP.

Aktuální rodinná situace: ve výchově matky, matka s nezl. dochází do SVP, Martin za dva roky vystřídal tři učiliště, předán OSP – kurátorům pro mládež.

Rodina č. 6 – Matěj (R6)

Věk dítěte: 16 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 13 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: matce, po útěku od matky bez rozhodnutí soudu ve výchově otce, od kterého utekl zpět k matce.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: příležitostně, dle časových možností rodičů.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: rodiče spolu vůbec nekomunikují, otec se při jednání na OSPOD o matce vyjadřoval pouze vulgárně, ponižoval ji, urážel, matka má z něho velký strach.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): Matěj se zpočátku dlouho nedokázal s celou situací vyrovnat, má oba rodiče stejně rád. Mezi rodiči „lítal“, postupem času zjistil, co komu má říkat a začal z toho těžit.

Výchovné problémy dítěte: lhaní, nezvladatelný, nerespektování rodičů, sprejerství, agrese – rvačky, užívání marihuany, zhoršený prospěch, záškoláctví, krádeže peněz i věcí, útoky do party.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP, nad výchovou Matěje stanoven soudní dohled.

Aktuální rodinná situace: Matěj předán OSP – kurátorům pro mládež, kam dochází se svou babičkou, která se ho jediná ujala, neboť oba rodiče ho po všech problémech do své péče nechtěli a požadovali, aby byl umístěn do výchovného zařízení.

Rodina č. 7 – Natálie (R7)

Věk dítěte: 15 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 13 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: matce, nyní „na zkoušku“ ve výchově otce.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: pravidelný, jedenkrát za 14 dní na víkend, letní dovolené.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: žádná, otec arogantní, pohrdavé chování vůči matce, povýšený, nemožná komunikace s ním.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): Natálie využívá rodinné situace, kdy „přebíhá“ od otce k matce, využívá jejich nekomunikace a pro každého rodiče má svoji verzi toho, co se děje.

Výchovné problémy dítěte: lhaní, zhoršený prospěch ve škole, záškoláctví, útěky do party a k příteli.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP. Natálie předána na OSP – kurátorům pro mládež.

Aktuální rodinná situace: Natálie ve výchově otce, školní prospěch mírně zlepšen, tendence k záškoláctvím a útekům zůstává. Dochází do SVP, předána na OSP – kurátorům pro mládež.

Rodina č. 8 – Patrik (R8)

Věk dítěte: 16 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 13 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: do výchovy matky, v 16 letech do výchovy otce.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: jednou za 14 dní na víkend, ale k realizaci styku nedocházelo kvůli nekomunikaci rodičů. Matka nechtěla syna pouštět ani k babičce z otcovy strany. Poté styk domluven jednou za 14 dní na celou sobotu, otec nezl. více nechtěl, protože byl unaven z práce a potřeboval si odpočinout.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: nedostatečná komunikace, nedokážou spolu osobně vůbec komunikovat, matka se otci mstí, negativně syna proti otci ovlivňuje. Pokud spolu rodiče komunikují, tak maximálně přes SMS zprávy, matka nechce mít s otcem osobní kontakt, protože okamžitě jdou do konfliktu, hádají se, útočí na sebe.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): nevyrovnal se s rozchodem rodičů, chtěl by vše vrátit zpátky. Dává vinu matce, nenávidí ji, moc si přeje, aby se tátovi za vše omluvila a vše se vrátilo zpátky. Nemá rád manžela matky, chtěl by matce otevřít oči, chce, aby se rozvedla, doslova řekl, že nyní nemá žádný domov. Vydírá matku, vyhrožuje jí, pokud se k otci nevrátí, pomstí se jí. Opakovaný „únik do nemocí“.

Výchovné problémy dítěte: zhoršený školní prospěch, lhaní, drzé chování k matce, ale i k učitelům. Agrese vůči svému okolí, Patrikův útok na manžela matky řešila i policie.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP.

Aktuální rodinná situace: Patrik svěřen do výchovy otce, s matkou vůbec nekomunikuje, nestojí o kontakt s ní, ozval se jí, jen když chtěl peníze. Po posledním incidentu (útok na manžela matky) nemá o kontakt se synem zájem ani matka. Otec s Patrikem dochází do SVP, k psychologovi a na psychiatrii.

Rodina č. 9 – Prokop (R9)

Věk dítěte: 13 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 11 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: matce.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: Prokop se s otcem vůbec nestýká.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: rodiče spolu vůbec nekomunikují, otec nezletilého má problémy s nadměrným požíváním alkoholu, matka nezletilého s ním odmítá být v jakémkoliv kontaktu.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): Prokop nese rozchod rodičů velmi těžce, je agresivní, chce, aby rodina byla zase pohromadě. Nedokáže se s tím vyrovnat.

Výchovné problémy dítěte: zhoršený prospěch ve škole, zanedbávání školy, provokativní chování, agrese, šikanování spolužáků, ale zároveň i on sám je obětí šikany, útěky ze školy.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP.

Aktuální rodinná situace: Prokop ve výchově matky, s otcem se i nadále nestýká, matka v rámci svých možností a schopností spolupracuje s OSPOD, s nezl. dochází do SVP.

Rodina č. 10 – Radka (R10)

Věk dítěte: 15 let.

Do kdy rodiče žili spolu: do 12 let dítěte.

Komu z rodičů bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy: střídavá výchova rodičů, poté svěřena do výchovy matky.

Styk nezletilého dítěte s druhým rodičem: dle zájmu Radky.

Komunikace rodičů po rozpadu rodiny: velmi špatná komunikace, opakované neshody (rodiče po rozchodu bydlí každý zvlášť, ale v jednom rodinném domě), vzájemné naschvály a vulgární urážky, řešení svých sporů přes dceru. Osočování a vzájemné napadání rodičů, co kdo dělá špatně. Střídavá výchova rodičů nejednotná, nefungující.

Reakce dítěte na rozchod rodičů (vnímání a prožívání situace): zpočátku smutek, potíže s vyrovnáním se rozchodu rodičů, následně drzost, vzpurnost, lhaní, nerespektování rodičů, využívání jejich nekomunikace ve svůj prospěch a dle výhod „přebíhání“ od jednoho rodiče k druhému. Neshody s otcem a s jeho manželkou, přání být u matky.

Výchovné problémy dítěte: nerespektování rodičů, lhaní, nedostačující příprava do školy, výrazné zhoršení školního prospěchu i kázně, opakování ročníku, záškoláctví.

Práce OSPOD: opakovaná jednání s členy rodiny, šetření v rodině, dožádání zpráv ze školy, od lékařů, rodičům doporučena mediace a kontaktování Poradny pro mezilidské vztahy, PPP, SVP, nabídnuta možnost doučování Radky v Dobrovolnickém centru.

Aktuální rodinná situace: Radka ve výchově matky, výchovné problémy stálé, předána na SP – kurátorům pro mládež.

4 Metody vyhodnocování a interpretace

Při kvalitativní analýze a interpretaci jde o organizování a seskupování získaných dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, datové konfigurace, formy, kvality a vztahy. (Hendl, 2005, s. 223) S organizováním dat se začíná většinou již ve fázi jejich sběru.

Jak jsem už zmínila, při získávání dat jsem vycházela ze spisové dokumentace Om, ze zpráv školy a zároveň byly použity i rozhovory, které byly převedeny do písemné podoby. Byla použita tzv. doslovná transkripce, která je sice časově velmi náročná, ale pro zvolený způsob výzkumu, nezbytná. (Hendl, 2005, s, 2008)

Pro svůj výzkum jsem si vybrala techniku kódování. Kódováním se rozumí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci. (Hendl, 2005, s. 246) Rozlišujeme tři druhy kódování:

- otevřené, které nám odhaluje v datech určitá témata a při kterém lze kódovat slovo po slovu, podle odstavců, anebo podle celých textů a příkladů;
- axiální, při kterém hledáme vzájemné souvislosti, vzájemnou interakci a strategie;
- selektivní, které identifikuje hlavní témata výzkumu a jehož základem je kódování axiální.

Po okódování, tzn. roztřídění zjištěných faktů do jednotlivých kategorií, jsem jako další techniku výzkumu zvolila techniku „vyložení karet“. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 226). Za pomoci této techniky jsem zpracovala získaná data tak, že jsem vzniklé kategorie uspořádala do přehledných tabulek. Pro každý výzkumný cíl jsem zvolila samostatnou tabulku.

C1: Zjistit, jaké výchovné problémy se mohou projevit v rodině.

Základní kategorie

- A1 – lhaní
- A2 – útěky
- A3 – agresivita či jiné nevhodné chování
- A4 – nerespektování rodiče, neplnění povinností
- A5 – závislosti

	A1 Lhaní	A2 útěky	A3 agresivita či jiné nevhodné chování	A4 nerespektování rodičů, neplnění povinností	A5 závislosti
Rodina č. 1 Daniel (R1)	ano	ne	ne	ano	ne
Rodina č. 2 Jaroslav (R2)	ano	ano	ano	ano	ne
Rodina č. 3 Jindřich (R3)	ano	ano	ne	ano	ne
Rodina č. 4 Kryštof (R4)	ne	ne	ne	ne	ne
Rodina č. 5 Martin (R5)	ne	ne	ano	ne	ne
Rodina č. 6 Matěj (R6)	ano	ano	ano	ano	ano
Rodina č. 7 Natálie (R7)	ano	ano	ne	ne	ne
Rodina č. 8 Patrik (R8)	ano	ne	ano	ano	ne
Rodina č. 9 Prokop (R9)	ne	ne	ne	ne	ne
Rodina č. 10 Radka (R10)	ano	ne	ano	ano	ne

Tabulka č. 1: Výchovné problémy dítěte doma

Zdroj: spisová dokumentace Om, rozhovory

Shrnutí

- A1 – lhaní 7 dětí
- A2 – útěky 5 dětí
- A3 – agresivita či jiné nevhodné chování 5 dětí
- A4 – nerespektování rodiče, neplnění povinností 6 dětí
- A5 – závislosti 1 dítě

C2: Zjistit, jaké výchovné problémy se mohou vyskytnout mimo rodinu.

Základní kategorie

- B1 – záškoláctví
- B2 – agresivita
- B3 – šikana
- B4 – zhoršený prospěch
- B5 – zhoršená kázeň

	B1 záškoláctví	B2 agresivita	B3 šikana	B4 zhoršený prospěch	B5 zhoršená kázeň
Rodina č. 1 Daniel (R1)	ne	ne	ne	ano	ano
Rodina č. 2 Jaroslav (R2)	ne	ne	ne	ano	ne
Rodina č. 3 Jindřich (R3)	ne	ne	ne	ano	ano
Rodina č. 4 Kryštof (R4)	ne	ano	ano	ano	ano
Rodina č. 5 Martin (R5)	ano	ano	ne	ano	ano
Rodina č. 6 Matěj (R6)	ano	ano	ne	ano	ne
Rodina č. 7 Natálie (R7)	ano	ne	ne	ano	ne
Rodina č. 8 Patrik (R8)	ne	ne	ne	ano	ano
Rodina č. 9 Prokop (R9)	ano	ano	ano	ano	ano
Rodina č. 10 Radka (R10)	ano	ne	ne	ano	ano

Tabulka č. 2: Výchovné problémy dítěte mimo rodinu

Zdroj: spisová dokumentace Om, rozhovory, zprávy školy

Shrnutí

- B1 – záškoláctví 5 dětí
- B2 – agresivita 4 dětí
- B3 – šikana 2 dětí
- B4 – zhoršený prospěch 10 dětí
- B5 – zhoršená kázeň 7 dětí

C3: Zjistit, do jaké míry jsou spolu rodiče schopni komunikovat při řešení výchovných problémů dítěte.

Základní kategorie

- D1 – bezproblémová komunikace
- D2 – omezená komunikace
- D3 – neschopnost spolu komunikovat
- D4 – fyzická a slovní agresivita rodičů
- D5 – popouzení dítěte proti druhému rodiči

	D1 bezproblémová komunikace	D2 omezená komunikace	D3 neschopnost spolu komunikovat	D4 fyzická a slovní agresivita rodičů	D5 popouzení dítěte proti druhému rodiči
Rodina č. 1 Daniel (R1)	ne	ne	ano	ano	ne
Rodina č. 2 Jaroslav (R2)	ne	ano	ne	ano	ne
Rodina č. 3 Jindřich (R3)	ne	ne	ano	ano	ano
Rodina č. 4 Kryštof (R4)	ne	ne	ano	ne	ne
Rodina č. 5 Martin (R5)	ne	ne	ano	ne	ne
Rodina č. 6 Matěj (R6)	ne	ne	ano	ano	ne
Rodina č. 7 Natálie (R7)	ne	ne	ano	ano	ne
Rodina č. 8 Patrik (R8)	ne	ano	ne	ano	ano
Rodina č. 9 Prokop (R9)	ne	ne	ano	ne	ne
Rodina č. 10 Radka (R10)	ne	ano	ne	ano	ne

Tabulka č. 3: Komunikace rodičů

Zdroj: spisová dokumentace Om, rozhovory

Shrnutí

- D1 – bezproblémová komunikace 0 rodin
- D2 – omezená komunikace 3 rodiny
- D3 – neschopnost spolu komunikovat 7 rodin
- D4 – fyzická a slovní agresivita rodičů 7 rodin
- D5 – popouzení dítěte proti druhému rodiči 2 rodiny

5 Vyhodnocení zjištěných poznatků dle dílčích cílů výzkumu

Za účelem zjištění odpovědí na všechny tři dílčí cíle výzkumu byly využity tyto zdroje dat: spisová dokumentace Om, zprávy školy a záznamy z provedených rozhovorů s rodiči i dětmi.

5.1 Vyhodnocení dílčího cíle C1

C1: Zjistit, jaké výchovné problémy se mohou projevit v rodině.

Z analýzy dat mého vzorku deseti rodiny vyplynulo, že při rozpadu rodiny je nejčastějším výchovným problémem v rodině **lhaní** (sedm dětí), na druhém místě je **nerespektování rodičů a neplnění povinností** (šest dětí), na třetím a čtvrtém je **agresivita či jiné nevhodné chování a útěky** (5 dětí), na posledním místě je **výskyt závislosti** (1 dítě).

Většina dětí z mého výzkumu používala lhaní k tomu, aby dosáhla svého a používala ho k manipulaci s rodiči, kteří spolu nekomunikují. Rodiče jim ke lhaní vytvořili velmi dobré podmínky. Nerespektování rodičů a neplnění povinností pak vyplývá ze samotného jednání rodičů. Dítě je mnohdy přítomno hádek rodičů, kteří spolu jednájí vulgárně, uráží se navzájem a někdy dochází i k domácím násilím, což má za následek, že si rodičů přestane vážit, případně těchto nesvárů začne využívat ve svůj prospěch a začne si dělat, co chce. Některé děti nerespektují druhého rodiče také proto, že první rodič o něm mluví jen v negativěch, nebo proto, že převzmu jednání „mocného a silného“ rodiče jako vzor „když s mámou může takhle mluvit táta, proč bych nemohl(a) i já?“.

„Chtěl bych mamce otevřít oči, aby konečně pochopila, s kým žije, koho si vzala, rozvedla se a vrátila se k tátovi. Chtěl bych ho (manžela matky) rozstřílet airsoftkou, propíchnout kudlou, nechat zabít kámošema, otrávit ho, zničit psychicky, vydlabat mu oči vidličkou.“ (R8, agresivita)

„Pokud se doma dceři něco nelíbí, nebo jí něco zakážu, pohádáme se a ona okamžitě zavolá otci, ke kterému pak i uteče.“ (R7, útěky)

„Mám ze svého syna strach, je na mě slovně velmi hrubý a dokáže být vzhůru i 24 hodin denně, asi v něčem jede. Mám ho velmi ráda, ale nestačím na něj.“ (R6, agresivita, závislost)

5.2 Vyhodnocení dílčího cíle C2

C2: Zjistit, jaké výchovné problémy se mohou vyskytnout mimo rodinu.

V kategorii výchovných problémů mimo rodinu se u všech deseti dětí prokázalo zhoršení školního prospěchu, u sedmi dětí zhoršení kázně, u pěti záškoláctví, u čtyř agresivita a u dvou dětí dokonce šikana.

Na prvním místě se tedy umístil problém zhoršení školního prospěchu. Vzhledem k tomu, čím si děti z mého vzorku musí doma při a po rozchodu rodičů procházet, bylo by spíše zvláštní, kdyby se tato rodinná atmosféra neodrazila i na školním prospěchu. Je naprosto logické, že děti se nemohou na vyučování soustředit, jsou rozrušené, musí stále myslet na to, co se děje doma, kdy to skončí a jak to vůbec dopadne.

Zpráva školy: „V tomto školním roce jsem opakovaně zaznamenala dost velkou nesoustředěnost a nekázeň při vyučování. Většinou se projevovala v zesílené míře po víkendu, který Jindra strávil s otcem.“ (R3, zhoršená kázeň)

Zpráva školy: „V poslední době řeší Martin veškeré neúspěchy vztekáním, trucováním, agresivitou. Neustále vykřikuje a vyvolává konflikty se spolužáky. Má neadekvátní reakce na jakýkoliv podnět.“ (R5, zhoršená kázeň)

Z rozhovoru s třídní učitelkou vyplynulo: „Prokop je velmi chytrý chlapec, dle jejího názoru, kdyby vyrůstal v „normální“ rodině a nemusel být přítomen neustálých sporů rodičů, mohl by mít klidně i vyznamenání. V současné době na školu kašle, neučí se, je to flink.“ (R9, zhoršení prospěchu)

Zpráva školy: „Oproti loňskému roku pozoruji u Kryštofa velké výkyvy. Někdy je zádušný, jindy se všemu směje a často někoho provokuje. V letošním školním roce se u něj několikrát projevilo hrubé chování ke spolužákům. Řešila jsem i Kryštofovou šikanu vůči spolužákovi. V kolektivu není oblíbený, nikdo s ním nechce sedět. Pokud mluví o někom z rodiny tak o otci, kterého preferuje, ale který dle sdělení Kryštofa o letních prázdninách od rodiny odešel.“ (R4, zhoršení kázně, šikana)

5.3 Vyhodnocení dílčího cíle C3

C3: Zjistit, do jaké míry jsou spolu rodiče schopni komunikovat při řešení výchovných problémů dítěte.

Z analýzy daného vzorku deseti rodin jednoznačně vyplynulo, že ani jedna z rodin, ani jeden rodič, není schopen s tím druhým rodičem komunikovat bezproblémově. Pouze ve třech rodinách jsou rodiče schopni spolu alespoň částečně mluvit, i když v jedné rodině pouze přes SMS zprávy. Pokud spolu komunikují, tak pouze o tom, co je pro „nevyhnutelné“. Problém nastává v situaci, kdy pro každého rodiče je „nevyhnutelné“ něco jiného. Sedm rodiny z mého vzorku spolu nedokáže komunikovat vůbec, a pokud mezi nimi k nějaké komunikaci dochází, je spojena se slovní a někdy dokonce i s fyzickou agresivitou. V případě dvou rodin dokonce dochází k popouzení dítěte proti druhému rodiči.

Jednání s otcem Matěje: „Vždyť ona je úplně blbá, vzal jsem si debila. To ona toho kluka dostala tam, kde je teď.“ (R6)

Matka Patrika: „Pokud s ním budu komunikovat, tak jenom to, co budu muset, osobně určitě ne a stejně mi telefony nezvedá. Tak mu píšu aspoň SMS, občas na nějakou zareaguje. Naposledy, když jsme se spolu bavili, jen jsme se hádali.“ (R8)

Matka Jindřicha: „Otec Jindry se ke mně chová agresivně i bez požití alkoholu, slovně mě uráží, ponižuje mě, sprostě mi nadává a to i před Jindrou.“ (R3)

Z výpovědi Daniela u soudního jednání: „Rodiče se hádají, když spolu mluví, což mě mrzí. Jednou, když máma s tátou něco řešili, musela přijet policie. Táta se hádal a máma ho bila. Jak se rodiče bijí, jsem viděl jednou nebo dvakrát.“ (R1)

Jindřich: „Jednou, když jsem šel spát, rodiče ještě seděli v kuchyni, pořád jsem slyšel, jak se maminka s tatínkem dohadují. Pořád jsem to slyšel a nechtěl jsem to poslouchat.“ (R3)

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zabývala problematikou vzniku možných výchovných problémů dětí po rozpadu rodiny a rolí OSPOD při jejich řešení. Vzhledem k tomu, že rozpad rodiny je velmi zatěžující a stresující situace, snažila jsem se při získávání dat přistupovat k rodině co nejcitlivěji. Cílem mé práce bylo zaměření na rodinu, na význam rodinného prostředí pro psychický vývoj dítěte, na možné výchovné problémy, ale i na kritéria pro posuzování výchovných předpokladů rodičů a v neposlední řadě i na práci OSPOD.

V úvodu své práce jsem si položila několik otázek, na které jsem se pokusila následně odpovědět. Je opravdu nutné, aby děti procházely traumatizujícími zážitky z rozchodu rodičů? Je nutné, aby děti ztrácely svoji osobní identitu pro to, že jejich rodiče nejsou po rozchodu spolu schopni bez problémů komunikovat? Dokážou se rodiče po rozchodu dohodnout na jednotné výchově svých vlastních dětí? Jsou se rodiče schopni po rozchodu se vůbec na něčem dohodnout?

Jak v teoretické tak i praktické části práce jsem získávala poznatky o faktech úzkého spojení rodinného života se životem společenským. Jak se vzájemně tyto životy prolínají a ovlivňují. Základní sociální a společenské návyky získáváme v rodině. Tam se nám dostává prvních zkušeností, jak se k sobě chovají lidé blízcí, jak je potřeba chovat se k lidem cizím. „*Dojmy z mládí jsou nevyhladitelné a dítě často si pamatuje slovo zdánlivě nepatrné, výstup zdánlivě bezvýznamný, který rodičům dávno vypadl z paměti, po všechen život. Dojem rodičů, s nimiž dítě poprvé a nejvíce v životě se setkává, jest v mysli jeho nevyhladitelný a zpravidla rozhodující.*“ (Guth-Jarkovský).

V souvislosti se zkoumanými výchovnými problémy dětí a jejich hodnocením, je velmi důležité brát v úvahu dnešní komplikovanou společenskou situaci – zvláště její dynamičnost a společenskou stratifikaci v podobě nerovnosti. Dovoluji si tvrdit, že i dnešní doba se jistou mírou podílí na výchovných problémech dětí a celkově na problémech lidí ve společnosti. Lidé žijí v neustálém spěchu, za účelem získání peněz pro zabezpečení rodiny. Snaha o kariéru a individuální prospěch jsou v kontrastu se vzájemnou úctou, respektem, morálkou a solidaritou. Do popředí se dostávají sociálně patognomické prvky, především bezohlednost, závist, lhostejnost, nebo agresivita.

Mnozí rodiče se vrací ze zaměstnání večer, kdy už menší děti spí. Jejich zaměstnání, resp. snaha o finanční zabezpečení rodiny, jim nedovolí trávit více času se svými dětmi, přes den mají možnost být v kontaktu s dětmi pouze přes telefon. Nemají dostatek času na to, aby se jim mohli více věnovat. Nedostatek času vede k vzájemnému odcizení dětí a rodičů, ale

i rodičů mezi sebou navzájem. V dnešní době je změna zaměstnání velmi sporadická a často nepřichází v úvahu. Mnohdy jsou rodiče rádi, že našli své uplatnění na trhu práce. Z tohoto důvodu stále častěji funkci rodičů zastávají prarodiče, např. v době nemoci dítěte. Hrozba ztráty zaměstnání rodičům nedává jinou možnost výběru.

Současná generace dětí většinou nezná tradiční systém dětských povinností: udělat si po škole úkoly, s něčím doma pomoci a jít ven. V dnešním přetechizovaném světě sedí u televize, u počítače, na němž hrají hry, baví se s kamarády přes skype apod. Závažná nebezpečí čekají děti na sociálních sítích. Nejen na nich, ale i venku. Dnes není problém sehnat si drogu, dostat se do nějaké party. Pokud rodiče nemají na své děti čas, je prakticky jedno, zda se jedná o funkční rodinu, či o rodinu, kde se rodiče právě konfliktně rozcházejí, dítě si hledá něco, kde by mu bylo dobře, kde by bylo v popředí zájmu, nechce být samo. Takto „strádající“ dítě ale už neřeší, zda parta, do které se dostalo je dobrá, či nikoliv. Pro ně je důležité, že ho někde přijali, že je někde uznáváno, že je mu tam dobře.

Samozřejmě, lidé se budou stále rozcházet, ať už z důvodu prvotního špatného výběru partnera, či z důvodu postupného odcizení se navzájem, či ze společenských negativních problémů. To ovlivnit nemůžeme. Někdy vztahy původně pozitivní prostě nevyjdou. Záleží jen na psychosociální úrovni partnerů, jakou formu rozchodu zvolí.

My jako sociální pracovníci se s nimi setkáváme až v situaci, kdy se rozcházejí a je třeba s nimi vyřešit, komu bude jejich dítě svěřeno do výchovy. V této situaci už tedy nelze hovořit o preventivních opatřeních, ale musíme se pokusit jim tuto situaci usnadnit vstřícným jednáním, nabídnutím pomocné ruky, doporučením, jak se v této situaci zachovat a případně zprostředkováním dalších služeb (poradenské služby, mediace, ...), ulehčit.

Na závěr považuji za důležité znovu zdůraznit, že se nejedná jen o dospělé, ale zejména o děti, které trpí samotným rozpadem rodiny i bez hádek svých rodičů. S tím je potřeba pracovat. Při rozchodu rodičů se musíme pokusit o eliminaci negativních dopadů chování rodičů na děti. Lze říci, že nezáleží na tom, zda dítě má doma oba biologické rodiče, když je např. svědkem domácího násilí na matce při opakovaných rodičovských hádkách. Biologická rodina nezaručí vždy správnou péči o děti, dostatek lásky, empatie, porozumění a něhy, ale mnohdy je pro dítě větším přínosem až ten další člověk – druhý „táta“, druhá „máma“.

Přestože se jednalo o malý výzkumný vzorek deseti rodin, které byly kazuistickými příklady práce OSPOD, byla empirická část nesporně přínosem pro mou další práci s rodinami. Uvědomila jsem si, jak křehké může být partnerské pouto, jak snadno se balancuje na hraně, jak jednoduché je ublížit dítěti a kam až se dítě díky naší sobeckosti, zaslepenosti při řešení našich vlastních bolestí a problémů, může dostat.

Seznam literatury

Knižní zdroje

BAKALÁŘ, E. A KOLEKTIV AUTORŮ. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

CAMPBELL, R., *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat. 1992. ISBN 80-85495-11-2.

COLOROSOVÁ, B. *Krizové situace v rodině*. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník II*. Praha: Karolinum, 1996, ISBN 80-7184-310-5.

MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-494-X.

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: H&H, 1992. ISBN 80-85467-53-4.

NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0625-7.

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně – právní ochraně dětí*. Praha: LINDE, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6.

PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0.

ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. A KOL. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TEYBER, E. *Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

ÚZ (*Úplné znění*) číslo 691. Ostrava: Sagit, 2008. ISBN 978-80-7208-699-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

Elektronické zdroje

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně

<http://www.umpod.cz/dokumenty-ke-stazeni/>

Dobrovolnické centrum v Ústí nad Labem

http://www.dcul.cz/stranky/hlavni_cz.htm

Ostatní

Informační plakát Magistrátu města Ústí nad Labem

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek č. 1: Schéma rodinného systému	13
Obrázek č. 2: Dimenze stylu rodinné výchovy	16
Obrázek č. 3: Mapa tří generací	38
Tabulka č. 1: Výchovné problémy dítěte doma	66
Tabulka č. 2: Výchovné problémy dítěte mimo rodinu	68
Tabulka č. 3: Komunikace rodičů	70

Seznam příloh

Příloha č. 1: 20 proseb dětí	81
Příloha č. 2: Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině	83
Příloha č. 3: Nejčastější chyby rodičů, které dětem brání vyrovnat se s rozvodem..	84
Příloha č. 4: Znalecký posudek	87
Příloha č. 5: Středisko výchovné péče	88
Příloha č. 6: Poradna pro mezilidské vztahy	90
Příloha č. 7: Informační plakát pro rodiny s dětmi	91

Příloha č. 1

20 proseb dětí

MILÁ MAMINKO A MILÝ TATÍNKU...

- 1) Nikdy nezapomeňte: jsem dítětem vás obou. Mám teď sice jen jednoho rodiče, u kterého převážně bydlím, a který se o mě většinu času stará. Ale druhého rodiče potřebuji úplně stejně.
- 2) Neptejte se mě, koho z vás mám raději. Mám vás oba stejně rád. Neočerňujte přede mnou toho druhého, protože mě to bolí.
- 3) Pomozte mi mít kontakt s tím rodičem, se kterým netrávím většinu času. Vytočte mi jeho telefonní číslo nebo mi předepište jeho adresu na obálku. Pomozte mi k Vánocům nebo k narozeninám pro něj vyrobit nebo koupit nějaký hezký dárek. Moje fotky nechte vždycky vyvolat dvakrát – jednou taky pro druhého rodiče.
- 4) Mluvte spolu jako dospělí lidé. Ale mluvte spolu. Nepoužívejte mě jako poslíčka mezi vámi – a už vůbec ne se zprávami, které toho druhého zarmoutí nebo rozčílí.
- 5) Nebuďte smutní, když odcházím k druhému rodiči. A rodič, od kterého odcházím, ať si také nemyslí, že se v příštích dnech budu mít špatně. Nejraději bych byl pořád s vámi oběma. Ale nemůžu se roztrhnout na dva kusy – jenom proto, že jste vy naši rodinu roztrhli.
- 6) Nikdy neplánujte nic na dobu, kdy mám být s druhým rodičem. Část mého času patří mojí mamince a mně, část mému tatínkovi a mně. Důsledně to dodržujte.
- 7) Nebuďte zklamaní nebo se nezlobte, když se vám nehlásím v době, kdy jsem s druhým rodičem. Mám teď dva domovy. A ty musím dobře oddělovat – jinak bych se ve svém životě už ale vůbec nevyznal.
- 8) Nepředávejte si mě u dveří druhého rodiče jako balík. Pozvěte toho druhého na chvíli dál a promluvte si o tom, jak byste mohli můj těžký život nějak zlepšit. Vždycky, když si mě předáváte nebo přebíráte, jsou to pro mě kratičké chvílky, kdy vás mám oba. Neničte mi je tím, že se obtěžujete nebo hádáte.
- 9) Když se nemůžete ani vidět, předávejte si mě ve školce nebo u přátel.
- 10) Nehádejte se přede mnou. Buďte ke mně alespoň tak zdvořilí, jako jste k ostatním lidem, a jak to také ode mě vyžadujete.

- 11) Nevyprávějte mi věci, kterým ještě nemohu rozumět. Mluvte o tom s jinými dospělými, ale ne se mnou.
- 12) Dovolte mi přivést si svoje kamarády k vám oběma. Chci, aby poznali moji maminku a mého tatínka a aby viděli, jak jsou oba skvělí.
- 13) Dohodněte se férově o penězích. Nechci, aby jeden z vás měl moc peněz a ten druhý jen málo. Ať se vám oběma daří tak dobře, abych se u vás obou mohl cítit stejnou mírou v pohodě.
- 14) Nesoutěžte o to, kdo mě víc rozmazlíte. Tolik čokolády bych totiž nikdy nemohl sníst, jak moc vás mám oba rád.
- 15) Řekněte mi na rovinu, když někdy nevystačíte s penězi. Pro mě je stejně mnohem důležitější čas než peníze. Ze skvělé společné hry se raduji mnohem víc než z nějaké nové hračky.
- 16) Nemusíme mít pořád nějaké akce. Nemusí být pořád něco nového a skvělého, když spolu něco podnikáme. Nejhezčí je pro mě, když jsme prostě veselí a v pohodě, hrajeme si a máme i trochu klidu.
- 17) Nechte v mém životě co nejvíc věcí tak, jak bývaly před vaším rozchodem. Začíná to u mého pokojíčku a končí u úplných maličností, které jsem dělával úplně sám s tatínkem nebo s maminkou.
- 18) Buďte hodní na babičku a dědečka z druhé strany, i když při rozvodu stáli víc u svého dítěte. Taky byste při mně stáli, kdyby se mi vedlo špatně. Nechci ztratit ještě své prarodiče.
- 19) Buďte féroví k novému partnerovi, kterého si ten druhý našel nebo najde. S tímto člověkem musím také vycházet. A to je pro mě snadnější, když nebudete navzájem žárlivě slídit. Stejně by bylo pro mě lepší, kdybyste si oba brzy našli někoho, koho byste měli rádi. Nebyli byste na sebe už tak zlí.
- 20) Buďte optimističtí. Svoje manželství jste nezvládli – ale zkuste alespoň dobře zvládat ten čas poté. Projděte si tyto moje prosby, které vám píši. Třeba si o nich promluvíte. Ale nehádejte se. Nepoužívejte tyto moje prosby k vyčítání druhému, jak byl ke mně špatný. Když to uděláte, tak jste vůbec nepochopili, jak na tom teď jsem a co potřebuji, abych se cítil lépe.

[\(http://www.umpod.cz/dokumenty-ke-stazeni/\)](http://www.umpod.cz/dokumenty-ke-stazeni/)

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

§ 26

- (1) Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.
- (2) Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.
- (3) Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.
- (4) Při rozhodování o svěřením dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.
- (5) Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu o stránce citové, rozumové a mravní. (ÚZ číslo 691, 2008, s. 9)

§50

- (1) Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.
- (2) Ustanovení § 26 až 28 platí tu obdobně. (ÚZ číslo 691, 2008, s. 13)

Příloha č. 3

Nejčastější chyby rodičů, které dětem brání vyrovnat se s rozvodem

Rozvod je velice složitou emocionální záležitostí a velkou psychickou zátěží. Většina párů vstupuje do manželství s představou, že spolu zůstanou po celý život a to, že manželství nevyjde, berou mnohdy jako osobní selhání. Avšak nejde jen o zátěž pro samotný rozvádějící se pár, ale také pro děti, ať už jsou malé či dospělé.

Pomlouvání druhého rodiče

Pro děti je velice bolestivý už samotný fakt, že přijdou o jednoho z rodičů. Dojde k situaci, kdy se s otcem či matkou začnou vídat jen nárazově, ač byly zvyklé na každodenní kontakt. Někdy se stává, že ten rodič, který za rozvod nemohl, bránil se mu a nechtěl ho, začne bývalého partnera pomlouvat. Často však na rozpadu vztahu mají podíl oba dva partneři. Pokud jeden rodič druhého pomlouvá, může to mít negativní dopad na vztah dítěte k oběma rodičům. Na jedné straně bude dítě přemýšlet, zda jsou pomluvy opodstatněné a na druhé bude zklamané, že jeden na druhého nasazuje.

Odradzování potomka, aby mluvil o druhém rodiči

Děti, ať už jsou malé či dospělé, potřebují mluvit o svém životě. V případě dětí rozvedených rodičů však dochází i k tomu, že mají potřebu mluvit o rodiči, se kterým nežijí, jak se má, co je nového, co spolu například prožili, když se setkali. A to může vadit zase druhé straně, tedy tomu rodiči, se kterým dítě žije. Není však dobré snažit se děti od mluvení odradit. I když to může být těžké, je lepší i na toto téma komunikovat a být vděčný za to, že mají děti tendenci se svěřovat.

Vyzrazení nepříjemných detailů rozvodu

Někteří lidé jsou po rozvodu zhrzení a uražení a poté mají tendenci házet na druhého špínu. A zkoušejí to například tak, že svým potomkům vyradí mnohdy velice nepříjemné detaily rozvodového řízení. Děti pak mohou začít mít velmi negativní vztah vůči druhému rodiči, který je za rozvod zodpovědný.

Když se bude chtít člověk podělit s někým o své traumatizující zážitky z rozvodu, určitě není dobré k tomu využívat vlastní dítě. Je lepší se svěřit přátelům nebo odborníkům. Pro děti

je rozvod už tak dost traumatizující zážitek i bez znalostí nepříjemných detailů a jednotlivých příčin rozvodu.

Distancovat děti od rozvodu

Jako je velký extrém zahrnovat děti přehnaným množstvím detailů o rozvodu, tak stejný extrém je absolutně děti od veškerého dění kolem rozvodu izolovat. Pak se totiž mohou cítit odstrčení a myslet si, že k nim rodiče nemají žádnou důvěru, když jim nesdělí ani základní příčinu rozvodu. I v případě, že je příčina rozvodu nepříjemná, je nesmysl to před dětmi tajit a vystavovat je riziku, že jim to sdělí někdo cizí.

Vyhýbat se rodinným událostem

Existují chvíle, kdy se po rozvodu bývalí manželé musí potkat. Jednou z takových chvílí jsou například rodinné oslavy nebo oslavy společných přátel, na které jsou pozvaní oba i s dětmi. Konkrétním příkladem může být oslava maturity či promoce. V případě, že se pár nerozešel vyloženě ve zlém, není důvod, aby se oslavy tohoto typu rozdělovaly a slavily se s každým rodičem zvlášť. Naopak dětem pomůže, když uvidí, že spolu rodiče i po rozvodu dokážou komunikovat a vycházet spolu.

Vyvolávat zbytečné konflikty

Pokud rozvod dvou lidí neproběhl zrovna v přátelském duchu, je jejich následné občasné setkávání pro oba obtížnější. I tak je ale dobré v těchto situacích zejména před dětmi zachovat chladnou hlavu a nevyvolávat zbytečné konflikty.

Když se bývalí manželé potkají například na výše zmíněném maturitním plese svého dítěte, setkání je jim vzájemně nepříjemné a oba si uvědomují, že může dojít ke konfliktu, je lepší omezit konverzaci pouze na základní slušné fráze a raději se navzájem vyhýbat.

Vyčítat dětem čas strávený s druhým rodičem

V tomto případě velmi záleží na tom, zda se manželé domluvili na střídavé péči, nebo zda bylo dítě svěřeno do péče jen jednoho z rodičů. Jestli bylo dítě svěřeno do péče obou bývalých partnerů, tak je logické, že bude trávit stejné množství času s oběma. V případě, kdy dítě žije ve výhradní péči pouze otce či matky, pak většinou určí soud množství času, které stráví s druhým rodičem.

Je však špatné, když na sebe bývalí partneři vzájemně žárlí, že potomek tráví s tím druhým více času. A je absolutně nepřipustné to dítěti vyčítat a zdůrazňovat, že se člověk bude cítit

sám, když dítě odejde. Podstatné je mít na paměti, že i když proběhl rozvod, tak dítě by stále mělo cítit, že má oba rodiče.

Dělat si z dětí prostředníka

Když rozvod neproběhne zcela bez problémů a bývalí manželé spolu poté přestanou zcela komunikovat, může nastat situace, že si udělají z potomka prostředníka. Poté ho využívají k tomu, že si skrze něj vzkazují různé nepříjemné věci. Vždy je lepší variantou zkusit spolu komunikovat, pokud to situace vyžaduje. V případě, že to skutečně nejde, pak je třeba využít třetí neutrální osobu, například právníka.

Dávat okatě najevo svůj smutek

Rozvod může být velice bolestivou záležitostí, ze které se člověk dostává velmi dlouho. Je také jasné, že člověk cítí potřebu se s trápením svěřit. Nelze k tomu však využívat děti, i když už jsou dospělé. Ani pro ně není lehké se s novou rodinnou situací vyrovnat. Žádné dítě nenese dobře, když musí často poslouchat, jak se jeho rodič trápí.

(<http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/292722-nejcastejsi-chyby-rodicu-ktere-detem-brani-vyrovnat-se-s-rozvodem.html>)

Příloha č. 4

Z N A L E C K Ý P O S U D E K

Jméno: _____

nar.: _____

bytem u matky: _____

Psychologické vyšetření dne _____

Znalci se ukládá posoudit:

- 1.vztah nezletilé k otci
- 2.vztah nezletilé k matce
- 3.porovnání citových vazeb dítěte ke každému z rodičů
- 4.kdo z rodičů má lepší výchovné předpoklady pro zajištění výchovy dítěte a vytvoření citového zázemí pro něho
- 5.ke kterému z rodičů je dítě více citově vázané a z jakých důvodů
- 6.zda rodiče ovlivňují či ovlivňovali, popřípadě navádějí či naváděli nezletilou proti druhému z rodičů
- 7.zda styk dcery a otce je žádoucí či nikoli a z jakých důvodů
- 8.jaký rozsah styku pokládá znalec z hlediska své odbornosti za nejvhodnější s přihlédnutím ke všem okolnostem k věku a mentalitě dítěte
- 9.jaké důsledky by měla absence, popřípadě úzký rozsah styku dítěte s otcem
- 10.případných dalších skutečností, které by mohly mít vliv na rozhodování soudu o úpravě styku otce s nezletilou

(Okresní soud v Ústí nad Labem)

Psychologická vyšetření

Na základě zákona 109/2002 sb. ve znění pozdějších předpisů poskytuje SVP preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s rizikem či projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, případně při odstraňování či nápravě již vzniklých poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji dítěte. Psychologické vyšetření dle téhož zákona provádí v rámci etopedicko psychologické poradny SVP pouze u **evidovaných klientů** a se souhlasem jejich zákonných zástupců.

Podmínkou psychologického vyšetření je pravidelná návštěva klienta do SVP, úzká spolupráce s jeho zákonnými zástupci, školou, případně OSPOD.

Podnět tedy může dát škola, lékař, či jiný odborný pracovník, avšak **pouze prostřednictvím zákonných zástupců**, a to především v souvislosti s dlouhodobějšími projevy chování mimo normu nebo podezřením na poruchu chování. Zprávu z psychologického vyšetření obdrží rodiče, kteří ji potom

dle vlastního uvážení a v zájmu dobré spolupráce předají (nepředají) škole nebo dalším odborníkům, orgánům, institucím.

Výchovný ústav, dětský domov se školou,
středisko výchovné péče, základní škola,
střední škola a školní jídelna
Vítězství 70, Děčín XXXII, 407 11

Odloučené pracoviště:

STŘEDISKO

VÝCHOVNÉ PÉČE

U nádraží 2

400 01 Ústí nad Labem

tel.: 475 240 010

**Poskytujeme
psychotherapeutickou
pomoc dětem, mládeži i
rodičům**

- S problémy ve vzájemných vztazích
- V případech poruch chování
- Při výskytu šikánování mezi dětmi
- Při výskytu asociálních projevů u dětí a mládeže
- Při experimentování s alkoholem a drogami
- U vznikající závislosti na hracích automatech
- V případech rozvodové či po rozvodové situace v rodině
- Při výskytu psychických obtíží a osobnostních problémů u dětí

Tuto péči zajišťuje tým odborníků z oboru psychologie, speciální pedagogiky a sociální práce.

Provádíme krizovou intervenci

Na naše pracovníky se mohou obracet děti, mládež, rodiče či osoby, které se podílejí na výchově či vzdělání dítěte v obtížných životních situacích nebo při výskytu závažných problémů.

K návštěvě SVP není potřeba speciální doporučení.

Veškeré sdělené informace jsou důvěrné.

Reedukační pobyt v SVP Děčín

Internátní oddělení SVP v Děčíně zajišťuje pobyt pro chlapce a dívky, jejichž rodiče souhlasili se zařazením do internátní péče. Těžší práce je v sekundární prevenci. Podmínkou přijetí je předchozí ambulantní docházka a doporučení ambulantního oddělení SVP. Kapacita oddělení je 8 klientů. Délka internátního pobytu je 6-8 týdnů. Program je zajišťován odbornými pedagogickými pracovníky. Internátní oddělení nabízí pravidelnou školní výuku probíhající podle individuálního vzdělávacího plánu kmenových škol. Pedagogický výchovně vzdělávací program zahrnuje dodržování pravidel a režimu dne, plnění osobních povinností a úkolů, sportovní programy, výtvarné činnosti, výlety, hry a jiné.

Následná ambulantní péče po internátním pobytu trvá rok.

Pobyt hradí rodiče.

KONZULTACE VE STŘEDISKU

VÝCHOVNÉ PÉČE JSOU BEZPLATNÉ!

Příloha č. 6

**Ocitli jste se ve složité rodinné situaci?
Potřebujete pomoci s jejím řešením?
Poradna pro mezilidské vztahy Vám nabízí pomoc**

V rámci **sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi** realizujeme aktivity v těchto oblastech:

- ✓ upevňování kontaktu s rodinou
- ✓ rodinné, partnerské a mezilidské vztahy
- ✓ komunikační dovednosti a společenské chování
- ✓ řešení konfliktních a jiných problémových situací
- ✓ rozvoj rodičovských dovedností
- ✓ nácvik modelových situací
- ✓ prohlubování sebepoznání
- ✓ a další rozmanité aktivity

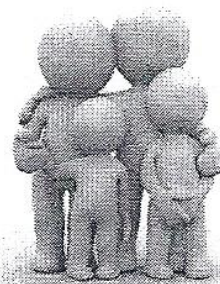

Prokopa Diviše 1605/5, Ústí nad Labem
tel: +420 475 216 504
mobil: +420 774 726 674
www.poradna-ul.cz
poradna.ul@centrum.cz

Naleznete nás vedle kina Hraničář, v 1. patře, nad kavárnou „Fokus Kafe“.

Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi

je poskytována ambulantní formou v prostorách Poradny. Odborní poradci z oblasti psychologie, manželského, rodinného a partnerského poradenství a mediace, pracují s jednotlivci i rodinou. Cílem služby je realizovat aktivity zaměřené na zkvalitňování kontaktu v rámci rodiny, upevňování rodinných vazeb a aktivní práce s rodinou směřující k řešení problémových či konfliktních situací.

Těšíme se na Vaši návštěvu, tým Poradny pro mezilidské vztahy, o.s.

INFORMAČNÍ PLAKÁT PRO RODINY S DĚTMI

MAGISTRÁT MĚSTA ÚSTÍ NAD LABEM
Odbor sociálních věcí
 ☒ Velká Hradební 8, Ústí nad Labem, 400 01
 ☎ 475 271 111
 www.usti-nad-labem.cz
 e-mail: podatelna.magistrat@mag-ul.cz

ODDĚLENÍ SOCIÁLNÍ PREVENCE
 Na oddělení sociální prevence pracují kurátoři pro mládež. Spolupracují s dětmi na 2. stupni školy, které mají závažné výchovné problémy, dopouštějí se úteků z domova, záškoláctví, zneužívají návykové látky. Dále pracují s nezletilými i mladistvými pachatelé protiprávních činů. Poskytují rodičům poradenství při výchově jejich dětí. Podrobnější informace o činnosti kurátorů pro mládež najdete na internetových stránkách magistrátu.

ODDĚLENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ
 Na tomto oddělení sociální pracovníci spolupracují s oběťmi trestné činnosti, s dětmi, které jsou týrané, sexuálně zneužívané. Když se rodiče rozvádí, hájí zájmy nezletilých dětí u soudních jednání (svěření dítěte do péče jednoho z rodičů, stanovení výživného, úprava styku apod.). Pomáhají řešit krizové situace v rodině (např. násilí nebo závislosti rodičů). Pracují také se záškoláky a s dětmi, které mají závažné výchovné problémy na 1. stupni školy. Zajišťují náhradní rodinnou péči (adopce, pěstounská péče, svěřování dětí do péče jiných osob než rodičů).

VOLNÝ ČAS

YMCA v Ústí nad Labem
Nízkoprahový klub Orion
 ☒ Drážďanská 106, Ústí nad Labem, 400 07
 ☎ 477 753 636, 733 125 720
 www.usti.ymca.cz e-mail: orion@usti.ymca.cz

Nízkoprahová sociální služba, která poskytuje poradenství, informace, asistenci a další pomoc mladým lidem od 12 do 18 let. Pro volný čas klub v odpoledních hodinách nabízí stolní fotbal a tenis, stolní a deskové hry, žonglovací a hudební vybavení, počítače s internetem a různé kroužky (zpěv, cizí jazyky, lezení na stěně, atp.).

Nízkoprahový klub Nový svět (Člověk v tísni)
 ☒ Matiční 182, Ústí nad Labem, 400 07
 ☎ 411 140 160, 731 690 479
 www.clovekvitinsi.cz
 e-mail: alena.malatova@clovekvitinsi.cz

Dětem a mládeži od 6 do 26 let ze sociálně vyloučeného prostředí nabízí bezpečný prostor pro volnočasové (tanec – čardáš, orientální tance, break, kapela, stolní a deskové hry, počítače s internetem, sportovní aktivity – fotbal, florbal, trampolína aj.), výlety a výjezdy mimo lokalitu), výchovně preventivní a vzdělávací aktivity (domácí úkoly, příprava do školy, výtvarná dílna, řemeslná dílna, didaktické hry) jako alternativu k životu „na ulici“, profesionální pomoc a provázení při řešení obtížných životních situací.

Klub Mixér (Člověk v tísni)
 ☒ Hrbovická 60, Ústí nad Labem, 400 01
 ☎ 739 220 251 – Pavlína Daňhelková
 www.integracniprogramy.cz
 e-mail: pavlina.danhelkova@clovekvitinsi.cz

Nabízí mládeži od 15 do 26 let ze sociálně vyloučeného prostředí, bezpečný prostor pro volnočasové aktivity, vzdělávací aktivity (profesní příprava a příprava do školy), profesionální pomoc a provázení při řešení obtížných životních situací.

Stromeček – Centrum pro maminky s dětmi
 ☒ Hrbovická 60, Ústí nad Labem, 400 01
 ☎ 734 428 151 – Michaela Pišová
 www.integracniprogramy.cz

Stromeček nabízí dětem pocházejícím ze sociálně vyloučeného prostředí pravidelné a programově připravované tematické aktivity předškolní výchovy (pí Pišová - e-mail: michaela.pisova@clovekvitinsi.cz), rozvíjí jejich dovednosti a znalosti v přátelském a bezpečném prostředí. Maminkám nabízí pravidelné kluby, při kterých je kladen důraz na posilování jejich mateřské role i role ženy ve společnosti a rozvíjí jejich individuální potenciál (pí Bartůňková e-mail:romana.bartunkova@clovekvitinsi.cz).

Člověk v tísni – doučování
 ☒ Pařížská 16, Ústí nad Labem, 400 01
 ☎ 734 428 151 – Michaela Pišová
 ☎ 734 428 201 – Michaela Mrňousová
 ☎ 734 428 391 – Jiří Starý
 www.clovekvitinsi.cz

Možnost individuálního bezplatného doučování dětí ze sociálně vyloučeného prostředí. V případě zájmu dítěte o doučování ve věku 6-14 let kontaktujte: Michaelu Pišovou (e-mail:michaela.pisova@clovekvitinsi.cz) V případě zájmu o doučování dítěte ve věku 15 let a více (které navštěvuje školu v městském obvodu Neštěmice, či v tomto obvodu bydlí) kontaktujte Michaelu Mrňousovou (e-mail: michaela.mrnousova@clovekvitinsi.cz) či Jiřího Starého (e-mail: jiri.star@clovekvitinsi.cz).

Dobrovolnické centrum, o.s.
 ☒ Prokopa Diviše 1605/5, Ústí nad Labem, 400 01
 ☎ 475 216 684
 www.ddul.cz
 e-mail: ddul@seznam.cz

Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi:
 . Program Pět P (dvojice složené z jednoho malého a jednoho velkého kamaráda – vyškoleného dobrovolníka; dělají co oba baví a co je pro dítě přínosem);
 . Program KOMPAS® (dva dospělí vyškolení dobrovolníci se věnují skupince šesti dětí a nabízejí jim hodnotné trávení volného času takovou formou, která je osloví a zároveň podpoří rozvoj jejich komunikačních a sociálních dovedností);
 . Terénní sociální práce (pomoc rodinám při řešení problémů, které nepříznivě ovlivňují jejich fungování, např. podpora při komunikaci s úřady, školou apod.).

Dům dětí a mládeže Ústí nad Labem p.o.
 ☒ Velká Hradební 19, Ústí nad Labem, 400 01
 vchod z ulice Bělehradská
 ☎ 475 210 861
 www.ddmul.cz e-mail: reditel@ddmul.cz

Školské zařízení pro zájmové vzdělávání, volný čas dětí a mládeže zaměřující svou činnost na pravidelné i příležitostné aktivity, táborevnu činnost, soutěže, spontánní i poradenskou činnost.

Centrum pro rodinu Ovečka
 ☒ Poláčkova 2, Ústí nad Labem, 400 11
 ☎ 475 212 314
 www.charitausti.cz e-mail: ovecka@charitausti.cz

Informační centrum mládeže (☎ 475 210 861, e-mail: icm@ddmul.cz)

Zde si děti s kamarády mohou zdarma zahrát deskové hry, hry na počítači, fotbal, biliard, zaházet šipky, pokořit hlavolamy, napsat si domácí úkol. Za poplatek mohou surfovat po internetu, hrát on-line hry, povídat si s kamarády na chatu, ICQ nebo Skypu.

Nízkoprahový klub Tykadlo
 ☒ Šrámkova 38, Ústí nad Labem, 400 11
 ☎ 475 212 314-Veronika Schejbalová
 e-mail: tykadlo@charitausti.cz

Nabízí zájmové činnosti pro děti i rodiče, nabídka besed, workshopů, zájmových činností pro plnohodnotné vyplnění volného času. K dispozici herna s nekuřáckou kavárnou, v létě zahrada s obsluhou. Nabízí bezpečné a důvěrné prostředí pro hru, možnost seznámení dětí s kolektivem před vstupem do MŠ. Pomoc při integraci handicapovaných dětí, pomoc rodičům, sociální poradenství. Pronájem prostor pro narozeninové oslavy, semináře, firemní akce. Ceník na www.stranekach.

Nízkoprahový klub Tykadlo je určen pro trávení volného času dětí od 6 do 15 let, které jsou ze sociálně slabých rodin. Zajišťuje jejich vzájemná setkání, komunikaci, výměnu zkušeností, vzdělávání, vyplnění volného času činnostmi, které podporují zdravý životní styl a působí zároveň preventivně proti nežádoucím společenským jevům.

Centrum služeb pro rodinu Světluška
 ☒ Národního odboje 23, Ústí nad Labem, 400 03
 ☎ 739 161 739
 e-mail: cihlarova@charitausti.cz
 e-mail: globocnik@charitausti.cz

Pomáhají rodinám řešit krizové situace, které nedokáží sami bez pomoci překonat. Cílem Centra je umožnit rodinám ze sociálně vyloučených lokalit efektivně využívat jejich volný čas, v bezpečném a důvěrném prostředí. Předcházet či omezit vznik rizikového chování uživatelů a pomoci řešit nepříznivé situace. Motivovat děti a rodiče a pomáhat jim při plnění školních povinností. Podporovat uživatele v pozitivním vnímání sebe sama, zlepšovat sociální schopnosti a dovednosti uživatelů. Formou terénních programů pomáhají lidem, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci (pomoc s vyřizováním běžných záležitostí, s upevňováním rodinných vztahů, s podporou rodičovské zodpovědnosti apod.).

Vše nabízeno formou odpoledního klubu, zájmových aktivit, vzdělávacích aktivit, besed či terénní práce s rodiči.

Centrum služeb pro rodinu Broučci
 ☒ Národního odboje 23, Ústí nad Labem, 400 03
 e-mail: martincova@charitausti.cz

Cílem Centra Broučci jsou výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti s dětmi a rodiči. Podpora a nácvik rodičovského chování včetně jsmoci vedení hospodaření a udržování domácnosti, podpora a nácvik sociálních kompetencí v jednáních na úřadech, školách. Dále nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností dítěte. Sociálně terapeutické činnosti, vedoucí k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností. Pomoc při uplatňování práv dítěte.

Terénní programy poskytují sociální poradenství osobám, které se ocitly v nepříznivé životní situaci. Služba zahrnuje doprovod uživatelů na úřad, dluhové poradenství, pomoc při hledání zaměstnání apod. Součástí služby je právní poradna.

Rodinné centrum Slunečnick
 ☒ Důlce 74, Ústí nad Labem, 400 01
 ☎ 725 176 939 www.slunecnik.org
 e-mail: rcslunecnik@volny.cz

Zprostředkovávají plnohodnotné využití volného času rodičům a jejich dětem. Nabízejí volnou hru, kroužky pro děti, Dětský klub Větrník a vzdělávací kurzy pro rodiče. Dále pořádají nepravidelné jednorázové akce (karneval, pohádkový park, mikulášská apod.) nebo zajímavé besedy, přednášky a workshopy.

PORADENSTVÍ

Poradna pro mezilidské vztahy, o. s.

✉ Prokopa Diviše 1605/5, Ústí nad Labem, 400 01
☎ 475 216 504, 731 004 095
www.poradna-ul.cz
e-mail: poradna.ul@centrum.cz

- **Odborné sociální poradenství** - osobní, párové a rodinné poradenství, předrozvodová a porozvodová mediace za účelem úpravy styku rozvádějících se rodičů s dětmi, pomoc rekonstituovaným rodinám, základní sociální poradenství, sociálně-právní poradenství a další služby určené především sociálně slabším jedincům a osobám v přechodné krizové situaci. Jedná se o psychologické poradenství, sociálně-právní poradenství, diagnostiku, výchovně-vzdělávací programy pro školy, psychoterapii, základní a odborné sociální poradenství, informační servis. Na konzultace s psychologem, právníkem či manželským a rodinným poradcem je nutné se předem objednat.
- **Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi** - tato služba je založena na intenzivní práci s rodinou v oblasti rodinných, partnerských a mezilidských vztahů, upevňování kontaktu s rodinou, zefektivnění komunikačních dovedností v rámci rodiny. Cílem služby je realizovat aktivity zaměřené na zkvalitňování kontaktu v rámci rodiny, upevňování rodinných vazeb, prohlubování sebepoznání, rozvoj rodičovských dovedností a dalších aktivit směřujících k řešení konfliktních situací.

Dále poskytují sociálně aktivizační činnosti v oblasti výchovně-vzdělávacích přednášek, seminářů a debat směřujících k prohloubení a upevnění kontaktů ve skupině, se spolužáky, vrstevníky a pedagogickým sborem v oblasti mezilidských vztahů.

Spirála, o. s.

Centrum krizové intervence:
ambulance po-pá 8,00-19,00
krizová lůžka : nepřetržitý provoz

✉ K Chatám 22, Ústí nad Labem – Skorotice, 403 40
☎ 472 743 835
Krizová linka pomoci: 475 603 390 (nepřetržitý provoz),

Intervenční centrum: 475 511 811
www.spirala-ul.cz
e-mail: spirala.ckl@volny.cz
e-mail: intervenccentrum.ul@seznam.cz

- **Centrum krizové intervence**
Všem osobám v tíživé životní situaci nabízí poradenství, psychosociální pomoc, individuální práci s klientem, konzultaci s rodinou, párem. Klientům ve vážném krizovém stavu je nabízen bezplatně pobyt na krizovém lůžku až po dobu 7 dní a krizová strava.
- **Intervenční centrum pro osoby ohrožené domácím násilím**
Poskytuje bezplatně, bez objednání a anonymně právní poradenství, sociálně-právní poradenství, psychologickou podporu.
- **Linka pomoci** - telefonická krizová pomoc všem osobám v tíživé životní situaci bez objednání a doporučení, v nepřetržitém provozu i pro klienty, kteří chtějí zůstat v anonymitě.

Středisko výchovné péče

(etopedicko – psychologická poradna)

✉ Mírové náměstí 3097/37, 400 01 Ústí nad Labem
☎ 475 240 010
www.vuboletice.cz
e-mail: h.opocenska@vuboletice.cz

Poskytuje odbornou pomoc dětem s projevy poruch učení a chování i jejich rodičům v oblasti výchovných metod a postupů. Nabízí možnost dobrovolného několika týdenního pobytu ve stacionáři, který umožňuje důslednou diagnostiku poruch a jejich příčin, včetně stanovení optimálních postupů v jejich odstraňování.

Pedagogicko-psychologická poradna Ústeckého kraje

✉ Čelakovského 2, 400 07 Krásné Břízno
☎ 475 532 803
www.pppuk.cz/poradny/usti-nad-labem
e-mail: usti@ppuk.cz

Pedagogicko-psychologická poradna poskytuje bezplatné služby dětem i dospívajícím ve věku od 3 do 19 let, jejich zákonným zástupcům a učitelům škol. Hlavní činností je psychologická a speciálně pedagogická diagnostika vzdělávacích nebo výchovných obtíží, doporučení vzdělávacích i výchovných opatření, včetně posuzování školní zralosti předškolních dětí. O pomoc mohou rodiče požádat telefonicky nebo osobně v PPP.

RELIEF - poradenské a vzdělávací centrum WL I.

✉ Drážďanská 106, Ústí nad Labem, 400 07
☎ 602 378 309
www.irelif.cz e-mail: relief@wl1.cz

Nabízí poradenství dětem a mladým lidem, rodičům a jiným členům rodiny, pracovníkům ve školství, kteří se potýkají s různými formami rizikového chování (záškoláctví, šikana, poruchy příjmu potravy, drogy, agresivní chování aj.). Poskytují individuální, rodinné či skupinové poradenství, speciálně-pedagogické a psychologické služby, podpůrné vrstevnické skupiny, telefonické poradenství.

RUBIKON Centrum, o.s.

✉ Velká Hradební 2, 400 01 Ústí nad Labem
(budova Grand, 4. patro, místnost č. 536)
☎ 475 209 930, 734 941 029
www.rubikoncentrum.cz
e-mail: krmarova@rubikoncentrum.cz

Práce s dětmi, mladistvými a mladými dospělými do 26 let, kteří se potýkají s problémy v rodině, ve škole, majícími obtíže najít si své místo ve společnosti či mají zkušenosti s trestnou činností aj.

Skupinové programy:

- **Učební program – Mladiství** (program zaměřený na rozvoj dovedností potřebných k řešení konfliktů)
- **Kurz finanční gramotnosti a řešení zadluženosti pro odbornou i laickou veřejnost** (program zaměřený na hospodaření s peněží a prevenci zadlužení)
- **Pracovní poradenství pro osoby se záznamem v rejstříku trestů.**

Individuální programy:

- **Mentoring** (individuální podpora a poradenství při aktivním řešení problémů poskytované mentorem - vyškoleným laikem; možnost i romského mentoringu)
- **Dluhové poradenství** (řešení konkrétní dluhové situace).

Člověk v tísni, o.p.s.

✉ Pařížská 16, Ústí nad Labem, 400 01
☎ 777 787 938
www.clovekvtsni.cz e-mail: mail@clovekvtsni.cz
e-mail: vit.kucera@clovekvtsni.cz

Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi je poskytována především v domácnostech klientů - bezplatně poskytování pomoci rodinám žijícím v sociálně vyloučených lokalitách, případně rodinám ohroženým sociálním vyloučením. Služba se zaměřuje na pomoc při vytváření podmínek pro vzdělávání a volný čas dětí, při hospodaření s peněží, při prosazování práv a zájmů, doprovod při jednání na úřadech, pomoc s listinami (sepisování žádostí atp.) a při řešení dluhů, zprostředkování kontaktů s dalšími institucemi a organizacemi.

OBERIG o.s.

✉ Horova 8, Ústí nad Labem, 400 01
☎ 475 205 721, 774 909 018, 777 909 018
www.oberig.cz
e-mail: oberig@email.cz

Sociální poradna a Multikulturní centrum Informačního a vzdělávacího střediska „SLOVANSKÝ DŮM“ pro cílovou skupinu rodiny s dětmi cizinců nabízí:

- **Spolupráci pro školy:** řešení problémů v komunikaci s rodiči žáků cizinců, pomoc v počáteční komunikaci s žáky cizinci, pomoc při řešení případů šikany, dohled nad školní docházkou a prospěchem, ...
- **Spolupráci pro rodiče:** zastupování rodičů při jednání s vedením školy, na třídních schůzkách a jednání s výchovným poradcem školy. Kvalifikované doučování dětí, pouze pro cizince. Nabízí pomoc při přijímacích zkouškách na Střední policejní školu v Holešově, v rámci projektu „Police pro všechny“. Společenské aktivity pro děti a rodiče všech národnostních skupin, multikulturní programy, oslavy Vánočních, Velikonočních svátků dle zvyklostí.
- **Dále rodičům nabízejí:** pomoc při vyřizování běžných záležitostí na úřadech, možnost osobního doprovodu dítěte anebo rodiče; v případě nutnosti služby tlumočnicka; krátkodobě pohlídneme Vaše dítě ve prostorách o.s. OBERIG.

Kontaktní centrum pro drogově závislé Drug Out Klub

✉ Velká Hradební 47/13, Ústí nad Labem, 400 01
☎ 475 210 626, 475 211 483
www.drugout.cz e-mail: drugout@volny.cz

Poradenství a terapie dětí ohrožených drogou od 15 let.

Poradenství, skupinová a individuální terapie rodičů, jejichž děti zneužívají návykové látky.

Telefonické poradenství.

Služby jsou bezplatné.